

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

SARF-I ARABÎ MUALLİMİ İSİMLİ ESERİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE KAZANDIRILMASI VE İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Nur ÇEVİK

İstanbul
Mart-2022

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

**SARF-I ARABÎ MUALLİMİ İSİMLİ ESERİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE KAZANDIRILMASI VE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Nur ÇEVİK

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Osman YILMAZ

İstanbul
Mart-2022

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Üye Prof. Dr. Abdülmuttalip ARPA

Üye Dr. Öğr. Üyesi Inaiatilla AZIMOV

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Metin TOPRAK

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “*Sarf-ı Arabî Muallimi* İsimli Eserin Türkiye Türkçesine Kazandırılması ve İncelenmesi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Fatma Nur ÇEVİK

ÖNSÖZ

Arapçayı öğrenmemi ve bu alanda hizmet etmemi bahşeden yüce rabbime hamd ederim. Bu alanda tanıdığım ve kendilerinden ilim tahsil ettiğim muhterem hocalarımı hayırla yad ederim. Bu çalışmada emeği geçen destek veren tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim. Danışman hocam Dr. Osman YILMAZ'a katkıları, destekleri ve çalışmanın her aşamasında titizlikle beni yönlendirmesi için özellikle teşekkür ederim. Son olarak, hayatımın her anında desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme şükranlarımı arz ederim.

Fatma Nur ÇEVİK
İstanbul – 2022

ÖZET
SARF-I ARABÎ MUALLİMİ İSİMLİ ESERİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİNE KAZANDIRILMASI VE İNCELENMESİ

Fatma Nur Çevik
Yüksek Lisans Tezi: Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğrt. Üyesi. Osman YILMAZ
Mart-2022, 97 Sayfa

Bir Osmanlı müellifi olan Ali Cevâd'ın Sarf-ı Arabî Muallimi isimli eseri, Arap dilini öğretirken özellikle sarf öğrencilerine yönelik yardımcı bir dilin kullanımını önemsemektedir. Bunun dil edinimini kolaylaştıracağını ve zamandan tasarruf sağlayacağını belirtmektedir. Eser sarfın emsile formatında olsa da bazı açılardan ayrılmaktadır. Bu tez çalışmasında ilgili eserin Türkiye Türkçesine kazandırılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda eserin bir değerlendirmesi de yapılmıştır. Eserin özellikle önsözünde yer alan bilgiler ve ara dil kullanımı dikkat çekmektedir. Alıştırma ve örneklerle bir eser ortaya konmuştur. Yöntem olarak ilgili eser klasik içeriği yeni bir biçimde sunmaya çalışmıştır. Dil öğretiminde yerelliği benimseyen bir müellifin kaleme aldığı bu eser kimi zaman klasik bilgileri aynen kullanmış, kimi zaman da farklı kelimeler ve kullanımlarla yeniden ele almıştır. Kısa, öz ve uygulamalı olan bu eserde gerekli izahlar yapılmış, kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca eserin nasıl okunacağına ve istifadesinin nasıl arttırılacağına dair de bilgilere yer verilen bir bölümü bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sarf-ı Arabî Muallimi, Sarf, Arap Dili.

ABSTRACT

TRANSLATE AND STUDY OF THE BOOK CALLED SARF-I ARABÎ INTO TURKEY TURKISH

Fatma Nur Çevik
Master's Thesis, İslamic Sciences
Thesis Advisor: Asst.Prof Osman YILMAZ
March-2022, 97 Pages

The work of Ali Cevâd, an Ottoman author, named Sarf-ı Arabî Muallimi, attaches importance to the use of an auxiliary language, especially for the students of the Arabic language, while teaching the Arabic language. He states that this will facilitate language acquisition and save time. Although the work is in the emsile format, it differs in some respects. In this thesis, it is aimed to bring the related work into Turkey Turkish. At the same time, an evaluation of the work was made. At the same time, an evaluation of the work was made. The information in the preface of the work and the use of intermediate language attract attention. There are exercises and examples in this work. As a method, the related work tried to present the classical content in a new way. Written by an author who adopts locality in language teaching, this work sometimes used the same classical information, and sometimes reconsidered it with different words and usages. In this short, concise and practical work, necessary explanations were made and concepts were explained. In addition, there is a section that includes information on how to read the work and how to increase its benefit.

Key Words: Sarf-ı Arabî Muallimi, Sarf, Arabic Language.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	vii
BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1. Konu.....	1
1.2. Amaç	1
1.3. Tezin Kapsamı ve İçeriği	2
1.3.1.Tezin Temel Soruları	2
1.3.2.Tezin Hipotezi/Hipotezleri.....	3
1.4. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri	3
İKİNCİ BÖLÜM <i>Sarf-ı Arabî Muallimi</i> İsimli Eserin Türkiye Türkçesine Aktarılması 4	
2.1.Kitabın Dış ve İç Kapağı.....	5
2.2.Kitabın Ön Sözü.....	7
2.3.Kitabın İşlenişine Dair Giriş	8
2.4.Emsile-i Muhetelife	9
2.5.Fiiller.....	16
2.6.İsimler	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM <i>Sarf-ı Arabî Muallimi</i> İsimli Eserin İncelenmesi	65
3.1.Künyesi ve Değerlendirilmesi.....	65
3.2.Dizaynı ve Sistemi	66
3.2.1.Ön Söz.....	67
3.2.2.Kitabın İşlenişine Dair Giriş	69
3.3.Muhteva	71
3.3.1.Konular, Tertibi ve İşlenişi	71
3.3.2.Ta‘rifât, Tenbîhat ve Termînat	76
SONUÇ	84
KAYNAKÇA	86
ÖZGEÇMİŞ	88

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
bs.	: Basım
C.	: Cilt
h.	: Hicri
m.	: Miladi
r.	: Rumi
S.	: Sayı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Konu

İslam ile birlikte Arap dili bir milletin yahut ırkın dili olmanın ötesine geçmiştir. Din dili olmasından hareketle Müslüman toplumlar ve bireylerin Arap dilini öğrenme istek ve zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Osmanlılar döneminde de Arap diline ilgi oldukça yüksektir. Ancak özellikle son dönemlere kadar Osmanlıda da Arap dili eğitimi metin merkezli bir sistemle klasik diye isimlendirilecek bir biçimde devam etmekteydi. Aslında bu yöntemde tevarüs edilen ve dili Arapça olan kitapla tercüme yöntemi ile tedris edilmekte idi.

Osmanlının son dönemlerinde özellikle Tanzimat sonrası bir girişimle karşılaşıldı. Arap dilinin öğretilmesinde Osmanlı Türkçesinden istifade edilmeye başlandı. Bu bağlamda eserler kaleme alındı. Yani Arap dili öğretilirken konuyu Osmanlı Türkçesi ile işleyen münferit eserler eğitim sisteminde yerini aldı. Hatta kimi sistem denemeleri oluşturularak tüm boyutları ile İslami ilimlerin tamamının çok daha hızlı bir eğitim ile edinilmesi üzerinde çalışmalar dahi yapıldı.

Arap dili eğitimi için halen dahi ekseriyetle geçerli olan sarf, nahiv ve belâğat ayrımına tabi eserler üzerinden hareket edilirdi. Bu tez çalışmasında bahse konu dönemde özellikle Osmanlı Türkçesi kullanan bireylerin Arap dili eğitimleri için sarf becerisini edinmeleri adına kaleme alınan bir eser üzerinde bir yandan eserin Türkiye Türkçesine kazandırılması diğer yandan içeriğinin incelenmesi tasarlanmıştır. Bunun için de *Sarf-ı Arabî Muallimi* isimli eser seçilmiştir.

1.2.Amaç

Bu tez çalışmasının amacı, Osmanlının son döneminde bir ihtiyaç olarak Arap dili eğitiminde dili Osmanlı Türkçesi olan eserlerden istifade etme gayesi ile kaleme alınan eserler arasında yer alan *Sarf-ı Arabî Muallimi* isimli eserin Türkiye Türkçesine

kazandırılmasıdır. Bunun yanında eserin incelenmesi ve değerlendirilmesi de asıl amacın tamamlayıcı amaçları arasında zikredilebilir.

1.3. Tezin Kapsamı ve İçeriği

Sarf-1 Arabî Mu'allimi İsimli Eserin Türkiye Türkçesine Kazandırılması ve İncelenmesi başlıklı tez çalışması bir dönüşümün iz sürümüdür. Osmanlı ve öncesinde Arap dilinin ve materyalinin edinim dili genel itibarı ile Arapça idi. Aynı zamanda yerleşik eğitim düzenine göre yapılan tasnifte sarf, nahiv ve belâgat ilimlerini öğrenmek oldukça uzun zaman alıyordu. İşte tam bu noktada bir yandan dilin ediniminin hızlandırılması ve kolaylaştırılması için bir kırılma yaşandı. Arap dili eğitiminde Osmanlı Türkçesinden yararlanılması.

Bu durum köklü bir değişimdir. Halen ülkemizde tartışmaların odağında bulunan, dil öğretiminde Aracı dilin bu denli yoğun kullanılması yaklaşımın da köklerini oluşturan bir değişimdir. İlgili değişimin altında dönemin değişim dönemi olmasının da elbette bir payı vardır. Ancak eğitimdeki bu köklü değişim dili öğrenirken Osmanlı Türkçesini merkeze yerleştirmektedir. Dersi verenlerin de bu bağlamda Türk yahut Osmanlı Türkçesini bilen kişiler olması zorunluluk haline gelmiştir. İşte bundan hareketle ilgili dönemin eserlerinin günümüz Türkçesine kazandırılarak Türklere yönelik Arap dili öğretimi için gerçekleştirilen bu değişimin işlevselliği ve olumlu olumsuz yönleri tespit edilmek istenmiştir.

Çalışmanın arka planında; tarihin farklı zaman dilimlerinde Türklere yönelik eğitim faaliyetlerindeki değişiklikler nasıl bir etki yapmıştır; farklı dönemlerdeki etkinlikler aynı amaca matuf olarak farklı bir zaman diliminde denenebilir mi ve denenirse nasıl bir sonuç doğurur ve acaba ara dilin kullanılmasında hedeflenen başarı oranı gerçekten istendiği gibi olmuş mudur soruları etkilidir.

Tüm bunlardan hareketle tezin muhtevası müstakil bir bölüm olarak öncelikle ilgili metnin Türkiye Türkçesine kazandırılmadığıdır. Ancak bununla yetinilmeyip içeriğin ve eserin gerek muhteva gerekse eser bağlamında incelemeye tabi tutulmasıdır.

1.3.1. Tezin Temel Soruları

Tez çalışması, bir eserin Türkiye Türkçesine aktarılması ve eserin incelenmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. Eser incelenmeye ve Türkiye Türkçesine aktarılmaya gerekesinim duyulacak nitelikte midir?
2. Eser iddia edildiği gibi sarfı bir bütün olarak öğretebilmeye elverişli midir?
3. Eserin diğer sarf eserleri ile muhteva ve yöntem bakımından benzerlik ve farkları nelerdir?

1.3.2. Tezin Hipotezi/Hipotezleri

Tez çalışmasının araştırdığı sorulara bağlı olarak geliştirdiği üç temel hipotezi bulunmaktadır:

1. Ele alınan eser yöntem bakımından diğer sarf eserlerinden tam anlamı ile ayrılmamaktadır.
2. Muhtevası açısından eser başlangıç düzeyindeki konuları içermektedir.
3. Ara dil kullanımı ve dizaynı dışında klasikten çok bağımsız değildir.

1.4. Tez Konusunun Önemi ve Özgün Değeri

Tanzimat sonrası Osmanlı eğitim anlayışında yaşanan ferdi ve toplumsal değişimin bir uzantısı olarak Arap dilinin öğretilmesine yönelik gerçekleştirilen teliflerde görünen ara dil kullanımı hakkında modern dönem akademik ve araştırmaya dönük eserleri üzerinde bir çalışma bulunmamıştır. Ayrıca ilgili dönem hakkında Arap dili eğitimi bağlamında bir araştırma da bulunmamaktadır. Özellikle üzerinde çalışma yapılan eser ile ilgili olarak da bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Sonuç olarak bu tez çalışması iki açıdan önem kazanmaktadır:

Her ne kadar Türkiye Türkçesine aktarma bakımından benzerleri bulunsa da anadili Türkçe olan yahut Osmanlı Türkçesi konuşanlara yönelik hazırlanmış ara dil kullanan daha önce üzerinde çalışma yapılmamış bir eserin Türkiye Türkçesine kazandırılması; Dönem ve özelde Osmanlı'nın son döneminde ara dil kullanan belirli bir eser üzerinden sarf eğitimi hakkında bir çalışma yapılması.

İKİNCİ BÖLÜM

SARF-I ARABİ MUALLİMİ İSİMLİ ESERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI

Bu bölümde doğrudan ilgili eser Türkiye Türkçesi ile verilecektir. Ancak kimi zaman transkripsiyondan öteye geçemeyen bir kullanım olduğu vurgulanması gereken bir husustur. Eserin dil aktarımı yapılırken ifadelere sadık kalınması esası benimsenmiş olmakla birlikte kimi zaman kısa ve net biçimde izah edici bazı eklelemeler yapılmıştır. Bu eklentiler slash “/” işareti ile gösterilmiştir.

Eser, tez yazım kurallarından bağımsız bir şekilde orijinaline sadık kalınarak resmedilmeye gayret gösterilmiştir. Eserin kendi başlıkları tez yazım kurallına uyarlanarak numaralandırılmıştır. Normalde kendi başlıklandırmasında bulunmayan iki başlık eserin hem muhtevasını hem de sistematüğını diğer açıdan ise takibini kolaylaştırması için tarafımızdan eklenmiştir. İlgili yerlerde dipnot olarak duruma işaret edilmiştir.

2.1.Kitabın Dış ve İç Kapağı

Sarf-ı Arabî Muallimi

Cüz'ü evvel

Lâzım olan ta'rîfâtı, tenbîhâtı, temrînâtı hâvî zabtı sehîl fâidesi kesîrdir.

Câmi'î muallimîninden Lofçalı Ali Cevat

Maârif nezaret-i celîlesinin 21 Cemaziyelevvel 318 senesi ve 3 Eylül 316 senesi tarih
ve 263 numaralı ruhsatnamesi ile tab'olunmuştur.

Dâru'l-Hilâfeti'l-'Aliyye

Matba'a-i Âmire

1316

Sarfi Arabî Muallimi

Cüz'ü evvel

Lâzım olan ta'rîfâtı, tenbîhâtı, temrînâtı hâvî zabtı sehîl fâidesi kesîrdir.

Câmi'î muallimîninden Lofçalı Ali Cevat

Maârif nezaret-i celîlesinin 21 Cemaziyelevvel 318 senesi ve 3 Eylül 316 senesi tarih
ve 263 numaralı ruhsatnamesi ile tab' olunmuştur.

(Logo Kısmı)

Dâru'l-Hilâfeti'l-'Aliyye

Matba'a-i Âmire

1316

2.2.Kitabın Ön Sözü

İfâde

Ma'lûmu enâmdır ki teşrifî ile müftehir ve mübtehic olduğumuz dîn-i mübînî Muhammedînin esâs 'adîmü'l-indirâsı lisânı belâgat beyânı Arab üzeredir.

Ve yine ma'lûmu havâs ve 'avâmdır ki tekellümü ile mübâhi bulunduğumuz zebâbı azbü'l-beyânı Osmâniyyenin erkânı selâsesinden ve ikincisi ve en suûbetlisi lisânı fesâhat feşânı Arabîdir.

İşte bu sebeplerden nâşi umum mekteplerimiz programlarında bu lisân bir mevki-i mümtâz ihrâz etmiştir.

Hasebe'l-meslek ehemmiyetini teyakkun etmekle bu kitabçayı tertibe ibtidâr eyledim.

Arabî fenni sarfın evladı Osmâniyyâna kendi dillerindeki kitaplar ile talimi iğtinâmı evkât olduğu, nahvî Arabiyyenin lisân-ı Arap üzre tedrisindeki muhsenâtı ğayrı kâbili efkâr bulunduğu bedîhîdir.

Derc eylediğim ta'rîfât ve kavâ'id mekâtibi rüşdiyye talebesine vâfî, mekâtibi i'dâdiyye şâkirdânına kâfi, bunların fevkinde bulunanlara da şâfî olduğu bu eser âcizanemin mütâlasına atfî nazar eden erbâbı fazl ve insâf, ashâbı ihtisâsca müsellemdir.

Ğıpta-i bahşâyı 'âsâri sâlîfe olan asrı maarikhasrı şâhânedede fenni nahvî Arabînin dahi evladı Osmâniyyeye sehvü't-tebahhuş bir tarza ifrâğ olunacağı bî iştibâhtır.

Hemân cenâbı menân veliyyi nimeti âlemyân ulan padişahımız efendimiz hazretlerine tükenmez ömür ve afiyet, fezune-i iclâl ve şevket ihsan buyursun âmîn.

2.3.Kitabın İşlenişine Dair Giriş

İhtârât

- (1) Ta‘rîfâtı, temrînâtı ibtidâ-i tedrisde, fakat tenbîhâtı tekrar zamanında ta‘lîm ve tefhim ensebdir. Mûnasib tenbihler ibtidaen de tefhim olunabilir.
- (2) Verilen dersin zeynindeki temrînâtın ferdâsı ders günü sorulup tasrif ettirileceği hîn-i tedrisâtta talebeye ihtâr, ihtâr-ı vâki‘ îcâbı hâle göre behemehal icra olunmalıdır.
- (3) Bulunup bilinen kelimelerden bir kaçının ders haricinde ve bazı defa derste emsile-i muhtelifeleri ile mûnasip miktar emsile-i muttarideleri sınıfın umum talebesine yazdırılıp hataları tashih olunmalıdır.
- (4) Cüz’ü sâlide –idmman- için münderec masdarların emsile-i muhtelif ve muttarideleri – numunelik ta‘rîfâta- tatbiken talebenin mûnasip miktarına her derste şifahen veyahut umumuna birden tahrîran tasrif ettirilmeli ve hataları tashih olunmalıdır.
- (5) Talabeye rüsûh gelince emsile cedvellerini tahtaya çizerek sütunların okuşunu göstermek, i‘lâl ve idğâmlı kelimeleri dahi yazarak harflarin kalb ve idğâmı ile hazf ve iskânını kelimeleirn lazım olan şekil ve surete ifrâğ ve isâğası ile tefhim eylemek elzemdir.

2.4.Emsile-i Muhtelife

Bismillahirrahmanirrahim

Numara	Emsile-i Muhtelife	Sîğaların İsimleri	Kemiyet ve Keyfiyetleri	Türkçe Manaları	Failleri	Zamanları
1.	نَصَرَ	Fiili mazi	Ma'lûm müfred müzekker ğâib	Yardım etti	Bir ğâib erkek	Geçmiş
2.	يَنْصُرُ	Fiili muzâri	“	Yardım edecek	“	Gelecek
3.	نَصْرًا	Masdar	Müfred	Yardım etmek	-	-
4.	نَاصِرٌ	İsmi fâil	Müfred müzekker	Yardım edici	Bir erkek	-
5.	مَنْصُورٌ	İsmi mefûl	“	Yardım olunmuş	“	-
6.	لَمْ يَنْصُرْ	Cahdi mutlak	Ma'lûm müfred müzekker ğâib	Yardım etmedi	Bir ğâib erkek	Geçmiş
7.	لَمَّا يَنْصُرْ	Cahdi müsteğrak	“	Hiç yardım etmedi	“	“
8.	مَا يَنْصُرُ	Nefyi hâl	“	Yardım etmez	“	Şimdiki
9.	لَا يَنْصُرُ	Nefyi istikbâl	“	Yardım etmeyecek	“	Gelecek

10.	لَنْ يَنْصُرَ	Te'kîdi nefyi istikbâl	“	Elbette yardım etmeyecek	“	“
11.	لِيَنْصُرَ	Emri ğâib	“	Yardım etsin	“	“
12.	لَا يَنْصُرَ	Nehyi ğâib	“	Yardım etmesin	“	“
13.	أَنْصُرَ	Emri hâzır	Ma'lûm müfred müzekker muhâtab	Yardım et	Bir hâdır erkek	“
14.	لَا تَنْصُرَ	Nehyi hâzır	Ma'lûm müfred müzekker muhâtab	Yardım etme	“	“
15.	مَنْصُرًا	İsmi zaman, İsmi mekan, Masdar mîmî	Müfred	Yardım edecek zaman veya mekan yahut yardım etmek	-	-
16.	مِنْصُرًا	İsmi âlet	“	Yardım edecek	Bir alet	-
17.	نَصْرَةً	Masdar binâi merra	“	Bir kere yardım etmek	-	-

18.	نَصْرَةً	Masdar binâi nev‘	“	Bir türlü yardım etmek	-	-
19.	نَصِيرٌ	İsmi tasğîr	“	Az yardım etmek	-	-
20.	نَصْرِيٌّ	İsmi mensûb	Müfred müzekker	Yardım eden	Bir erkek	-
21.	نَصَّارٌ	Mübâlağai ismi fâil	“	Ziyade yardım edici	“	-
22.	أَنْصَرُ	İsmi tafdîl	“	En ziyade yardım edici	“	-
23.	مَا أَنْصَرَهُ	Fiili teaccübi mâî	Müfred müzekker ğâib	Aceb yardım etti	Bir ğâib erkek	-
24.	أَنْصِرُ بِهِ	Fiili teaccübi bâî	“	Ne aceb yardım etti	“	-

Tanımlar/tarifler: (1) İştikâk: Lafzi ve manevi münasebet ile bazı harfler ziyade edilerek bir kelimededen başka kelimeler yapmaktır. Fiili mazi üzerine ziyade kılınan harfler sebebi ile yapılan kelimeler gibi. Fiili maziye (müştak منه مشتق) ötekilere (müştak مشتق) derler. (2) Emsile-i muhtelif: Mâddeleri bir heyetleri başka olan kelimelerdir. Tasrif olunan kelimeler gibi, zira cümlesinin mâdde-i asliyyesi yani yapıldığı harfler (ن-ص-ر) harfleridir. (3) Tasrîf: Herhangi bir mâddeden mazi, muzârî vesair kelimeleri sıra vâridî okumaktır ki Türkçe kelime çekmek denir.

Tenbîhât/Uyarılar: (1) (ن-ص-ر) mâdde-i asliyyesi yerine (ش ك ر) harfleri konarak ، شكر ، (ش ك ر) harfleri konarak ... كتبا ، يكتب ، يكتب diyerek tasrif olunur. (2) Bu masdarlar yalnız نصرأ gibi olmayıp meşhur olan otuz iki türlü olur. شُعْلٌ ، فِسْقٌ ، نَصْرٌ .

غَلَبَةُ، هُدًى، صَعْرٌ، حَنْقٌ، طَلَبٌ، نَرَوَانٌ، غُفْرَانٌ، جِرْمَانٌ، لَوِيَانٌ، لَبَانٌ، بُسْرَى، ذِكْرَى، دَعْوَى، كُنْدَرَةٌ، نَشْدَةٌ، رَحْمَةٌ،
gibi. مَحْمَدَةٌ، مَسْعَاءٌ، مَرْجِعٌ، مَدْحَلٌ، سُهْوَبَةٌ، وَجِيفٌ، قَبُولٌ، دُخُولٌ، دِرَايَةٌ، دَهَادَةٌ، سُؤَالٌ، صِرَافٌ، ذَهَابٌ، سِرْقَةٌ

Emsile-i Muhtelifenin İfadeli Tertibi

Numara	Emsile-i Muhtelifi	Sîğaların İsimleri	Ziyade Harfleri	Îzâhât
1.	نَصَرَ	Fiili mazi	Asıl (Müştak minh)	Bu yedi fiil (ihbârî)dir. Yani manalarında sıdk ve kizbe ihtimal olanlardır.
2.	يُنْصِرُ	Fiili muzâri	ي - .	
3.	لَمْ يَنْصُرْ	Cahdi mutlak	ي - لَمْ	
4.	لَمَّا يَنْصُرْ	Cahdi müsteğrak	ي - لَمَّا	
5.	مَا يَنْصُرُ	Nefyi hâl	ي - مَا	
6.	لَا يَنْصُرُ	Nefyi istikbâl	ي - لَا	
7.	لَنْ يَنْصُرَ	Te'kîdi nefyi istikbâl	ي - لَنْ	
8.	لِيَنْصُرَ	Emri ğâib	ي - ل	Bu altı fiil (inşâî)dir. Yani manalarında sıdk ve kizbe ihtimal olmayanlardır.
9.	لَا يَنْصُرُ	Nehyi ğâib	ي - لَا	
10.	أَنْصُرُ	Emri hâzır	أ - .	
11.	لَا تَنْصُرُ	Nehyi hâzır	ت - لَا	
12.	مَا أَنْصُرُهُ	Fiili teaccübi mâî	أ + ه - مَا	
13.	أَنْصُرُ بِهِ	Fiili teaccübi bâî	أ + ه - .	
14.	نَاصِرٌ	İsmi fâil	. - ا - .	Bu dört sıfat olanlardır.
15.	مَنْصُورٌ	İsmi mefûl	. - و - .	

16.	نَصْرًا	Mübâlağai ismi fâil	ص - ١ ¹	Dördü masdardır.
17.	أَنْصَرَ	İsmi tafdîl	أ - .	
18.	نَصْرًا	Masdar	Tenvin	
19.	نَصْرَةً	Masdar binâi merra	ة	
20.	نِصْرَةً	Masdar binâi nev'	ة	Üçü de isimdir.
21.	مَنْصَرًا	İsmi zaman, İsmi mekan, Masdar mîmî	م	
22.	مِنْصَرًا	İsmi âlet	م	
23.	نُصَيْرًا	İsmi taşğîr	ى - .	
24.	نُصْرِيًّا	İsmi mensûb	Şeddeli ى	

Tanımlar/tarifler: (1) Kemiyet: Miktar ki burada müfred, tesniye, cemi olmaktır. (2) Keyfiyet: Hâl ve şân ki burada müzekker, müennes, ğâib, ğâibe, muhâtab, muhataba, mütekellim olmaktır. (3) Emsile: Misaller yani örnekler demektir. (4) Sîğa: Şekilden şekile kalıptan kalıba giren kelimelere tabir olunur. (5) Fiil: Luğatta iş demekse de burada üç zamandan birine delalet eden kelimedir.

Tenbîhât: (1) Sıfat ve masdarlar isimden ma'dûddur (kabul edilir). (2) Emsile-i muhtelifa lafzen yirmi dört ise de yirmi birinci kelimenin manası üç olduğundan² emsile-i muhtelifenin adedi yirmi yedidir. (3) Ziyade harlerin mahallerine ve

¹ İkileşen sâdlar yazıda birbiri içine takıldığından okunuşta ikisi de gösterilmek için üzerlerine teşdîd konmuştur.

² İsmi zaman, İsmi mekan olduğu yukarıda gösterilmiştir.

kelimelerdeki amel ve tesirlerine dikkat. (4) Tâ-i kerdler yani he üzerinde bulunan tâlar Türkçe aralarında bulunan kelimelerde yazılmayacak.

Temrin: مصدر, لن يذكر, اشغل, لا تذب, لا يدخل, ليكتب, لما يغلب, ستار; مجبور, طالب, مقصع, سجده, فاعل, شاعر, اشكر, لم, يشكر, مضروب, ضرب, كاتب; مكتب, منسوب, فاعل

خدمه

2.5.Fiiller³

Fiili Mâzi-i Ma'lûm

Numar a	Emsile-i Muttarid e	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkçe Manalar 1	Failleri	Zamanlar 1	Ahirlerine Ziyade Kılınan Harfler
1.	نَصَرَ	Müfred müzekker ğâib	Yardım etti	Bir ğâib erkek	Geçmiş	.. Ğâib
2.	نَصَرَا	Tesniye müzekker ğâib	Yardım ettiler	İki ğâib erkek	“	ا
3.	نَصَرُوا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	وا
4.	نَصَرَتْ	Müfred müennes ğâibe	Yardım etti	Bir ğâibe hatun	“	ت Ğâibe
5.	نَصَرَتَا	Tesniye müennes ğâibe	Yardım ettiler	İki ğâibe hatun	“	تا
6.	نَصَرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ن

³ Bu başlık orijinal metinde bulunmamaktadır. Takibin kolay yapılabilmesi ve içindekiler kısmında sistemeatiğe vurgu yapabilme açısından öne çıkartılmıştır.

7.	نَصَرْتُ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım ettin	Bir hâzır erkek	“	ت	Muhâtab
8.	نَصَرْتُمَا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım ettiniz	İki hâzır erkek	“	ت مَا	
9.	نَصَرْتُمْ	Cemi müzekker muhâtab	Yardım ettiniz	Cemi hâzır erkekler	“	ت م	
10.	نَصَرْتِ	Müfred müennes muhâtaba	Yardım ettin	Bir hâzıra hatun	“	ت	Muhâtaba
11.	نَصَرْتُمَا	Tesniye müennes muhâtaba	Yardım ettiniz	İki hâzıra hatun	“	ت مَا	
12.	نَصَرْتُنَّ	Cemi müennes muhâtaba	Yardım ettiniz	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت ن	
13.	نَصَرْتُ	Müfred mütekellim	Yardım ettim	Ben	“	ت	Mütekellim
14.	نَصَرْنَا	Cemi mütekellim	Yardım ettik	Biz	“	ت نَا	

Tarifler: (1) Fiili mazi: Geçmiş zamanda bir işin olduğunu bildiren kelimedir. (2) Ma'lûm: Lugatça bilinen şeydir. (3) Fiili ma'lûm: Faili bilinen ve fiili mechûl faili bilinmeyen fiil demektir. (4) Müfred: yalnız ve bir, tesniye iki cemi ikiden ziyade demektir. (5) Müzekker: erkek, müennes dişi ve dişi hükmünde olanlardır. (6) Ğâib, ğâibe kendinden bahsedilen erkek, dişi; muhâtab muhataba: kendine söz söylenen erkek, dişi; mütেকellim: söyleyen erkek ya dişidir.

Fiili Mâzi-i Mechûl

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failler	Zamanlar ¹	Ahirlerine Ziyade Kılınan Harfler
1.	نَصِرَ	Müfred müzekker ğâib	Yardım olundu	Bir ğâib erkek	Geçmiş	.. Ğâib
2.	نَصِرُوا	Tesniye müzekker ğâib	Yardım olundular	İki ğâib erkek	“	ا
3.	نَصِرُوا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	وا
4.	نَصِرَتْ	Müfred müennes ğâibe	Yardım olundu	Bir ğâibe hatun	“	ت Ğâibe
5.	نَصِرَتَا	Tesniye müennes ğâibe	Yardım olundular	İki ğâibe hatun	“	تا

6.	نُصِرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ن	
7.	نُصِرْتُ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım olundun	Bir hâzır erkek	“	ت	Muhâtab
8.	نُصِرْتُمَا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım olundu	İki hâzır erkek	“	ت مَا	
9.	نُصِرْتُمْ	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	تُمْ	
10.	نُصِرْتُ	Müfred müennes muhâtaba	Yardım olundun	Bir hâzıra hatun	“	ت	Muhâtaba
11.	نُصِرْتُمَا	Tesniye müennes muhâtaba	Yardım olundu	İki hâzıra hatun	“	تَمَا	
12.	نُصِرْتُنَّ	Cemi müennes muhâtaba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	تَنْ	
13.	نُصِرْتُ	Müfred mütekellim	Yardım oludum	Ben	“	ت	Mütekellim

14.	نُصِرْنَا	Cemi mütekelli m	Yardım olunduk	Biz	“	نا	
-----	-----------	------------------------	-------------------	-----	---	----	--

Tenbîhât: (1) -فعل- kelimesinin -ف- sınıfının bulunduğu mahalle her kelime de (fâü'l-fi'1) ve -ع- sınıfının olduğu yere (aynü'l-fi'1) ve -ل- sınıfının yerine dahi (lâmü'l-fi'1) denir. (2) Maazi-i ma'lûmun aynı'l-fi'li meksûr ve mazmûm dahi olur – علم ve حسن gibi. (3) Mazi-i mechûlün daima faü'l-fi'li –ötre- aynı'l-fi'li esra olur. Fakat çok harfliler müstesnadır. (4) Bazı fiillerinin ma'lûmları bazılarının da mechûlü olmadığı gibi bazı mâddelerin de fiili maziden başka sîğası yoktur. (5) Fiillerin müfred gâibinin ahirlerindeki ziyadeler faillerini gösterir.

Fiili Muzâri-i Ma'lûm

Numar a	Emsile-i Muttarid e	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkçe Manalar 1	Failleri	Zamanlar 1	Ziyade Harfler	
1.	يَنْصُرُ	Müfred müzekker ğâib	Yardım eder	Bir ğâib erkek	Gelecek veya şimdiki	ى -	Ğâib
2.	يَنْصُرَانِ	Tesniye müzekker ğâib	Yardım ederler	İki ğâib erkek	“	ى - ان	
3.	يَنْصُرُونَ	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	ى - و ن	
4.	تَنْصُرُ	Müfred müennes ğâibe	Yardım eder	Bir ğâibe hatun	“	ت -	Ğâibe
5.	تَنْصُرَانِ	Tesniye müennes ğâibe	Yardım ederler	İki ğâibe hatun	“	ت - ان	
6.	يَنْصُرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ي - ن	
7.	تَنْصُرُ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım edersin	Bir hâzır erkek	“	ت -	Muhâtab

8.	تَنْصِرَانِ	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım edersiniz	İki hâzır erkek	“	ت - ان	
9.	تَنْصُرُونَ	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ت - و ن	
10.	تَنْصِرِينَ	Müfred müennes muhâtaba	Yardım edersin	Bir hâzıra hatun	“	ت - ين	Muhâtaba
11.	تَنْصِرَانِ	Tesniye müennes muhâtaba	Yardım edersiniz	İki hâzıra hatun	“	ت - ان	
12.	تَنْصِرْنَ	Cemi müennes muhâtaba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت - ن	
13.	أَنْصِرُ	Müfred mütekellim	Yardım ederim	Ben	“	أ - .	Mütekellim
14.	تَنْصُرُ	Cemi mütekellim	Yardım ederiz	Biz	“	ن - .	

Tarifler: (1) Muzâri‘: Lugatta benzeyen demektir. Fiili muzâri‘: mazi üzerine ziyade olmak şartı ile evvelinde (أتين) harflerinden biri bulunan – kelimedir.

Tenbihler: (1) Bu (أتين) harflerine mudâra‘at harfi derler. (2) Bu gibi muzâri‘ ma‘lûmlarda mudâra‘at harfi üstün – aynü’l-fi‘l – üstün, esre, ötre olur. (3) Muzâriler hem zamanı hâle hem zamanı istikbâle delalet ederse de evveline – lâm-ı meftûha - gelirse hâle, (سوف, س) getirilirse istikbâle delalet eder. (4) Muzârinin iki müfredi üç

tesniyesi şeklen müttehid olduğundan muzârieler şeklen on iki sığa olur. (5) Ziyade harflerin sağında olanları evvele solundakileri ahire ilave ederler.

Fili Muzâri-i Mechûl

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zamanları	Ziyade Harfler
1.	يُنصِرُ	Müfred müzekker ğâib	Yardım olunur	Bir ğâib erkek	Gelecek veya şimdiki	ى - .
2.	يُنصِرَانِ	Tesniye müzekker ğâib	Yardım olunurlar	İki ğâib erkek	“	ى - ان
3.	يُنصِرُونَ	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	ى - و ن
4.	تُنصِرُ	Müfred müennes ğâibe	Yardım olunur	Bir ğâibe hatun	“	ت - .
5.	تُنصِرَانِ	Tesniye müennes ğâibe	Yardım olunurlar	İki ğâibe hatun	“	ت - ان
6.	يُنصِرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ي - ن

7.	تُنصِرُ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım olunursun	Bir hâzır erkek	“	ت -	Muhâtab
8.	تُنصِرَانِ	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım olunursunu z	İki hâzır erkek	“	ت - ان	
9.	تُنصِرُونَ	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ت - و ن	
10.	تُنصِرِينَ	Müfred müennes muhâtaba	Yardım olunursun	Bir hâzıra hatun	“	ت - ين	Muhâtaba
11.	تُنصِرَانِ	Tesniye müennes muhâtaba	Yardım olunursunu z	İki hâzıra hatun	“	ت - ان	
12.	تُنصِرْنَ	Cemi müennes muhâtaba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت - ن	
13.	أُنصِرُ	Müfred mütekellim	Yardım olunurum	Ben	“	أ - .	Mütekellim
14.	نُنصِرُ	Cemi mütekellim	Yardım olunuruz	Biz	“	ن - .	

Tarif: Bu gibi muzâri'lerin meçhullerinde mudâra'at harfi ötre, aynü'l-fi'li daima üstündür.

Tenbih: Mudâra‘at harfî malumlarında dahi ötre olan muzâri‘ler bulunduğu cüz-i sâni‘de öğrenilecektir.

Temrin: قعدة ,مذهب ,ضربت ,جبار ,قطعتما ,نجلس ,مطروء ,تسجدین ,یحشرون ,یشكرون ,طلبتم ,ناظر ,
منبر ,لیرحم ,اشرب ,ما یکسر ,لا تجعل ,أعظم

Cahdi Mutlak Ma'lûm

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkçe Manalar	Failler	Zamanlar	Ziyade Harfler
1.	لَمْ يَنْصُرْ	Müfred müzekker ğâib	Yardımetmedi	Bir ğâiberkek	Geçmiş	ى - .
2.	لَمْ يَنْصُرَا	Tesniye müzekker ğâib	Yardımetmediler	İki ğâiberkek	“	ى - ا
3.	لَمْ يَنْصُرُوا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâiberkekler	“	ى - وا
4.	لَمْ تَنْصُرْ	Müfred müennes ğâibe	Yardımetmedi	Bir ğâibehatun	“	ت - .
5.	لَمْ تَنْصُرَا	Tesniye müennes ğâibe	Yardımetmediler	İki ğâibehatun	“	ت - ا
6.	لَمْ يَنْصُرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibehatunlar	“	ى - ن
7.	لَمْ تَنْصُرْ	Müfred müzekker muhâtab	Yardımetmedin	Bir hâzırerkek	“	ت - .

8.	لَمْ تَنْصُرَا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım etmedini z	İki hâzır erkek	“	ت - ا	
9.	لَمْ تَنْصُرُوا	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ت - وا	
10.	لَمْ تَنْصُرِي	Müfred müennes muhâtaba	Yardım etmedin	Bir hâzıra hatun	“	ت - ي	Muhâtaba
11.	لَمْ تَنْصُرَا	Tesniye müennes muhâtaba	Yardım etmedini z	İki hâzıra hatun	“	تا - ا	
12.	لَمْ تَنْصُرْنَ	Cemi müennes muhâtaba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت - ن	
13.	لَمْ أَنْصُرْ	Müfred mütekelli m	Yardım etmedim	Ben	“	أ - .	Mütekelli m
14.	لَمْ نَنْصُرْ	Cemi mütekelli m	Yardım etmedik	Biz	“	ن - .	

Tarif: Cahd: inkâr, mutlak: bir şeyle mukayyed değil demektir. Cahdi mutlak: Devam ve ademi devamına bakılmayarak işin zamanı mazide bulunmadığını beyan eder.

Tenbîhât: Cahdi mutlak ma‘lûm ve meçhulü fiili muzârinin evveline bir (لم) getirmekle hasıl olur. (2) لم harfî ahirinde vâv, yâ olmayan müfredler ile mütekellimlerin ahirlerini sakın okutmakla, ahirlerinde vâv yâ olan kelimelerden vâv ile yâyı ve cemi müenneslerin ğayrısından nûnları düşürmekle lafzen tesir eylediği misali (gibi)

muzâri ‘ manasını maziye tebdil ile de manen tesir eder. (3) Hurûfu zâide لم kelimesinin lafzen tesirine göre gösterilmiştir. (4) Bu fiilin meçhulü tıpkı muzârinin meçhulü gibidir.

Cahdi Mutlak Mechûl

Numar a	Emsile-i Muttarid e	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkçe Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfler
1.	لَمْ يُنْصَرَ	Müfred müzekker ğâib	Yardım olunmadı	Bir ğâib erkek	Geçmiş	ى - .
2.	لَمْ يُنْصَرَا	Tesniye müzekker ğâib	Yardım olunmadılar	İki ğâib erkek	“	ى - ا
3.	لَمْ يُنْصَرُوا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkeklerle	“	ى - وا
4.	لَمْ تُنْصَرَ	Müfred müennes ğâibe	Yardım olunmadı	Bir ğâibe hatun	“	ت - .
5.	لَمْ تُنْصَرَا	Tesniye müennes ğâibe	Yardım olunmadılar	İki ğâibe hatun	“	ت - ا
6.	لَمْ يُنْصَرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlarla	“	ي - ن

7.	لَمْ تُنصِرْ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım olunmadım	Bir hâzır erkek	“	ت - .	Muhâtab
8.	لَمْ تُنصِرَا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım olunmadımı z	İki hâzır erkek	“	ت - ا	
9.	لَمْ تُنصِرُوا	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ت - وا	
10.	لَمْ تُنصِرِي	Müfred müennes muhâtaba	Yardım olunmadım	Bir hâzıra hatun	“	ت - ي	Muhâtaba
11.	لَمْ تُنصِرَا	Tesniye müennes muhâtaba	Yardım olunmadımı z	İki hâzıra hatun	“	ت - ا	
12.	لَمْ تُنصِرْنَ	Cemi müennes muhâtaba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت - ن	
13.	لَمْ أَنْصِرْ	Müfred mütekellim	Yardım olunmadım	Ben	“	أ - .	Mütekellim
14.	لَمْ نُنصِرْ	Cemi mütekellim	Yardım olunmadık	Biz	“	ن - .	

Temrin: بصبرنا, صبرت, لا تدخل, مكرنا, لم يسق (لم يسقي), لم يدع (لم يدعو), لم ننظر, لم تشكري, لم يكتبوا
 مركب, لا يشرب, غلبت; لم يغلبن, شكرى, يشكرون, مسكن, مسكون, ساكت; سكنوا, اعبد, لم يغزوا, تصدري

معايد, ما ننظر, لما يضرين, غفلنا; مشغول, لم نشغ, غافل, مذهب, لما يذهب, قطعتم, لن يسكن, صابر, مبعوث,
عابد, عبدنا, نكتب; كاظم; أكبر, سجاد, مسجد.

Nefyi Hâl				Cahdi Mutlak				
Num ara	Emsile-i Muttaride	Türkî Manaları	Ziyade Harfleri	Emsile-i Muttaride	Türkî Manaları	Ziyade Harfleri		
1.	ما ينصر	Yardım etmiyor	ى - .	Ğâib	لما ينصر	Hiç yardım etmedi	ى - .	Ğâib
2.	ما ينصرون	Yardım etmiyorlar	ى - ان		لما ينصرون	Hiç yardım etmediler	ى - ا	
3.	ما ينصرون	“	ى - ون		لما ينصروا	“	ى - وا	
4.	ما تنصر	Yardım etmiyor	ت - .	Ğâibe	لما تنصر	Hiç yardım etmedi	ت - .	Ğâibe
5.	ما تنصرون	Yardım etmiyorlar	ت - ان		لما تنصرون	Hiç yardım etmediler	ت - ا	
6.	ما ينصرون	“	ي - ن		لما ينصرون	“	ي - ن	
7.	ما تنصرون	Yardım etmiyorsun	ت - .	Muhâtab	لما تنصرون	Hiç yardım etmedin	ت - .	Muhâtab
8.	ما تنصرون	Yardım etmiyorsunuz	ت - ان		لما تنصرون	Hiç yardım etmediniz	ت - ا	

9.	ما تتصرون	“	ت - ون		لما تتصروا	“	ت - وا	
10.	ما تتصرين	Yardım etmiyorsu n	ت - ين	Muhât aba	لما تتصري	Hiç yardım etmedin	ت - ي	Muhât aba
11.	ما تتصران	Yardım etmiyorsu nuz	ت - ان		لما تتصرا	Hiç yardım etmediniz	ت - ا	
12.	ما تتصرن	“	ت - ن		لما تتصرن	“	ت - ن	
13.	ما أنصر	Yardım etmiyorum	أ - .	Mütek ellim	لما أنصر	Hiç yardım etmedim	أ - .	Mütek ellim
14.	ما ننصر	Yardım etmiyoruz	ن - .		لما ننصر	Hiç yardım etmedik	ن - .	

Ta'rifât: (1) Cahd: m. (daha önce geçti) müsteğrak: kaplanmış. Cahdi müsteğrak: Zamanı mazinin cemisinden işin olmadığını bildirir. (2) Nefy: Gidermek. Nefyi hâl: Zamanı hâlde olmadığını bildirir. (3) Muzârinin evveline -لما- gelmekle cahdi müsteğrak, -ما- getirilmekle nefyi hâl hâsıl olur.

Tenbîhât: (1) لمانın lafızda tesiri tıpkı لم- gibi ise de manada hadesin cemi zamanda yani (hiç) olmadığını bildirir. (2) مانın lafzen tesiri yoksa da fiilin manasının zamanı halde olmadığını beyan gibi manen tesiri vardır. (3) Bunların müfred müzekkerlerinin manasından diğerlerinin manaları tafsilen ve ma'lûmlarından meçhulleri tamamen anlaşılır.

Temrin: يعبدون, عابد, ما يكفرون, لما يكفروا

لم نعلم

Te'kîdi Nefy-i İstikbâl				Nefy-i İstikbâl		
Num ara	Emsile-i Muttaride	Türkçe Manaları	Ziyade Harfleri	Emsile-i Muttaride	Türkî Manaları	Ziyade Harfleri
1.	لن ينصر	Elbette yardım etmeyecek	ى - .	لا ينصر	Yardım etmeyecek	ى - .
2.	لن ينصرا	Elbette yardım etmeyecekler	ى - ا	لا ينصران	Yardım etmeyecekler	ى - ان
3.	لن ينصروا	“	ى - وا	لا ينصرون	“	ى - ون
4.	لن تنصر	Elbette yardım etmeyecek	ت - .	لا تنصر	Yardım etmeyecek	ت - .
5.	لن تنصرا	Elbette yardım etmeyecekler	ت - ا	لا تنصران	Yardım etmeyecek	ت - ان
6.	لن ينصرن	“	ى - ن	لا ينصرن	“	ى - ن
7.	لن تنصرن	Elbette yardım etmeyeceksin	ت - .	لا تنصرن	Yardım etmeyeceksin	ت - .

8.	لن تنصرا	Elbette yardım etmeyeceksiniz	ت - ا	لا تنصران	Yardım etmeyeceksiniz	ت - ان
9.	لن تنصروا	“	ت - وا	لا تنصرون	“	ت - ون
10.	لن تنصري	Elbette yardım etmeyeceksin	ت - ي	لا تنصرين	Yardım etmeyecek	ت - ين
11.	لن تنصرا	Elbette yardım etmeyeceksiniz	ت - ا	لا تنصران	Yardım etmeyeceksiniz	ت - ان
12.	لن تنصرن	“	ت - ن	لا تنصرن	“	ت - ن
13.	لن أنصر	Elbette yardım etmeyeceğim	أ - .	لا أنصر	Yardım etmeyeceğim	أ - .
14.	لن ننصر	Elbette yardım etmeyeceğiz	ن - .	لا ننصر	Yardım etmeyeceksiniz	ن - .

Ta'rîfât: (1) Nefy: m. İstikbâl: Gelecek zaman. Te'kîd: Kuvvetleştirmek. Gelecek zamanda işin olmayacağını nefyi istikbâl, asla olmayacağını te'kîdi nefyi istikbâl bildirir. (2) Muzârinin evveline -لا- getirilmekle nefyi istikbâl, -لن- getirilince te'kîdi nefyi istikbâl hâsıl olur.

Tenbîhât: (1) (ما) -لا- gibi lafızda hiç tesir etmez fakat fiilin manasının istikbâlde olmayacağını beyan ile manen tesir eder. (2) -لن- kelimesi müfredler ile nefsi mütekellimlerin âhirlerini üstün okutturmak, cemi müenneslerden başka fiillerin nûnunlarını düşürmek gibi lafzen, fiilin manasını gelecek zamanda asla olmayacağını

beyan gibi manen tesir eder. (3) Bunların dahi müfredlerinin manasından sairleri ve ma'lûmlarından meçhulleri anlaşılır.

Emr-i Ğâib Ma'lûm

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfler
1.	لِيَنْصُرَ	Müfred müzekker ğâib	Yardım etsin	Bir ğâib erkek	Gelecek	ى - .
2.	لِيَنْصُرُوا	Tesniye müzekker ğâib	Yardım etsinler	İki ğâib erkek	“	ى - ا
3.	لِيَنْصُرُوا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	ى - وا
4.	لَتَنْصُرَ	Müfred müennes ğâibe	Yardım etsin	Bir ğâibe hatun	“	ت - .
5.	لَتَنْصُرُوا	Tesniye müennes ğâibe	Yardım etsinler	İki ğâibe hatun	“	ت - ا
6.	لِيَنْصُرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ى - ن
Emr-i Ğâib Mechûl						
1.	لِيَنْصُرَ	Müfred müzekker ğâib	Yardım olunsun	Bir ğâib erkek	Gelecek	ى - .

2.	لِينصِرَا	Tesniye müzekker ğâib	Yardım olunsunlar	İki ğâib erkekler	“	ی - ا
3.	لِينصِرُوا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	ی - وا
4.	لَتَنْصِرِ	Müfred müennes ğâibe	Yardım olunsun	Bir ğâibe hatun	“	ت - .
5.	لَتَنْصِرَا	Tesniye müennes ğâibe	Yardım olunsunlar	İki ğâibe hatun	“	ت - ا
6.	لِينصِرِنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ي - ن
7.	لَأَنْصِرِ	Müfred mütekellim	Yardım olunayım	Ben	“	أ - .
8.	لَتَنْصِرِنَا	Cemi mütekellim	Yardım olunalım	Biz	“	ن - .

Ta‘rifler: (1) Emir. Buyurmak manasındadır. Emri ğâib: Faily ğâibden bir işin olması kendisi ile talep olunan kelimedir. (2) Emri Ğâib muzârinin evveline bir (lâmı meksûra getirilmekle) hâsıl olur. Tenbîhât: (1) lâmi emir لمـ ve لما gibi lafzen tesir eder, manen de muzârinin manasını inşâiyyete tahvil ile istikbâle tahsis eder. (2) Lâmi emr (ثم-ف-و) harflerinden sonra sakin olarak okunur. (3) Emir ve nehyin ğâib ve hâdirinin ma‘lûmundan nefsi mütekellim gelmek ihtilâflıdır. Getirilirse fiili iltizâmî manasındadır.

Nehy-i Ğâib Ma'lûm

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfler
1.	لا يَنْصُرُ	Müfred müzekker ğâib	Yardım etsin	Bir ğâib erkek	Gelecek	ى - .
2.	لا يَنْصُرُوا	Tesniye müzekker ğâib	Yardım etsinler	İki ğâib erkek	“	ى - ا
3.	لا يَنْصُرُوا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	ى - وا
4.	لا تَنْصُرِ	Müfred müennes ğâibe	Yardım etsin	Bir ğâibe hatun	“	ت - .
5.	لا تَنْصُرُوا	Tesniye müennes ğâibe	Yardım etsinler	İki ğâibe hatun	“	ت - ا
6.	لا يَنْصُرْنَ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ى - ن
Nehy-i Ğâib Mechûl						
7.	لا يَنْصُرْ	Müfred müzekker ğâib	Yardım olunsun	Bir ğâib erkek	Gelecek	ى - .

8.	لا ينصرا	Tesniye müzekker ğâib	Yardım olunsunlar	İki ğâib erkekler	“	ى - ا
9.	لا ينصروا	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	ى - وا
10.	لا تنصرا	Müfred müennes ğâibe	Yardım olunsun	Bir ğâibe hatun	“	ت - .
11.	لا تنصرا	Tesniye müennes ğâibe	Yardım olunsunlar	İki ğâibe hatunlar	“	ت - ا
12.	لا ينصرن	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	ى - ن
13.	لا أنصرا	Müfred mütekellim	Yardım olunayım	Ben	“	أ - .
14.	لا ننصرا	Cemi mütekellim	Yardım olunalım	Biz	“	ن - .

Ta‘rifler: (1) Nehy: Men‘ demektir. Nehyi ğâib: Faili ğâibden bir işin olmaması kendisi ile talep olunan kelimedir. (2) Nehyi ğâib: Fiili muzârinin evveline bir lâi nâhiye getirilmekle olur.

Tenbîhât: Lâi nâhiye lâmi emr gibi muzâride lafzen ve manen tesir eder.

Temrin: أخذنا , غفرت , ليذكرى , لا يشغلوا , إن نجمع , ليشكر , لا يقبلن , ما يسجدون , لما تدخلني , لم نذهب

Emr-i Hâzır Ma‘lûm (Emr bi-ğayri'l-lâm) ve (Emr bi's-sîğa)						
Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfler
1.	أَنْصُرْ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım et	Bir hâzır erkek	Gelecek	. - ا
2.	انصرا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım edin	İki hâzır erkekler	“	ا - ا
3.	انصروا	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ا - وا
4.	انصري	Müfred müennes muhataba	Yardım et	Bir hâzıra hatun	“	ا - ي
5.	انصرا	Tesniye müennes muhataba	Yardım ediniz	İki hâzıra hatunlar	“	ا - ا
6.	انصرن	Cemi müennes muhataba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ا - ن
Emr-i Hâzır Mechûl						
7.	لَا تُنصِرْ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım olun	Bir hâzır erkek	Gelecek	ت - .

8.	لا تنصروا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım olununuz	İki hâzır erkekler	“	ت - ا
9.	لا تنصروا	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ت - وا
10.	لا تنصري	Müfred müennes muhataba	Yardım olun	Bir hâzıra hatun	“	ت - ي
11.	لا تنصروا	Tesniye müennes muhataba	Yardım olununuz	İki hâzıra hatunlar	“	ت - ا
12.	لا تنصرن	Cemi müennes muhataba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت - ن
13.	لا أنصر	Müfred mütekellim	Yardım olunayım	Ben	“	أ - .
14.	لا ننصر	Cemi mütekellim	Yardım olunalım	Biz	“	ن - .

Ta‘rîfât: Emri Hâzır: (1) Faili hazırdan işin olması talep olunan kelimedir. (2) Bu gibi emri hâzırların ma‘lûmları muzârinin mudâra‘at harfini hemzei vasla tebdil ve âhiri sakin kılınarak aynü’l-fi‘l mazmûm olanlarda hemze mazmûm aynü’l-fi‘l meksûr ve meftûh olanlarda meksûr edilmekle olur. (يعلم) (اضرب) (يضرب) (انصر) dan (ينصر). (3) Emri hâzırın meçhulü: Muzârinin meçhulünün muhâtab ve mütekellimlerine (lâmı emrin) getirilmesi ile olur. Tenbîh: Lâmı emr burada dahi emri gâibteki gibi tesir eder.

Nehy-i Hâzır Ma'lûm						
Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfler
1.	لا تُنصِرَ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım etme	Bir hâzır erkek	Gelecek	ت - .
2.	لا تنصرا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım etmeyiniz	İki hâzır erkekler	“	ت - ا
3.	لا تنصروا	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ت - وا
4.	لا تنصري	Müfred müennes muhataba	Yardım etme	Bir hâzıra hatun	“	ت - ي
5.	لا تنصرا	Tesniye müennes muhataba	Yardım etmeyin	İki hâzıra hatunlar	“	ت - ا
6.	لا تنصرن	Cemi müennes muhataba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت - ن
Nehy-i Hâzır Mechûl						
7.	لا تُنصِرَ	Müfred müzekker muhâtab	Yardım olunma	Bir hâzır erkek	Gelecek	ت - .

8.	لا تنصروا	Tesniye müzekker muhâtab	Yardım olunmayınız	İki hâzır erkekler	“	ت - ا
9.	لا تنصروا	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	ت - وا
10.	لا تنصري	Müfred müennes muhataba	Yardım olunma	Bir hâzıra hatun	“	ت - ي
11.	لا تنصرا	Tesniye müennes muhataba	Yardım olunmayınız	İki hâzıra hatunlar	“	ت - ا
12.	لا تنصرن	Cemi müennes muhataba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	ت - ن
13.	لا أنصر	Müfred mütekellim	Yardım olunmayayım	Ben	“	أ - .
14.	لا ننصر	Cemi mütekellim	Yardım olunmayalım	Biz	“	ن - .

Ta'rîfler: (1) Nehyi Hâzır Ma'lûm: Faili hazırdan işin terkini talebe mahsus kelimedir. (2) Bu sîğa muzâri ma'lûmun muhâtablarının evvellerine bir (lâi nâhiye) getirilmekle olur. (3) Nehyi Hâzır Meçhul: Muzâri meçhulün muhâtab ve mütekellim sîğalarının evvellerine (lâi nâhiye) getirilmesi ile olur. Tenbîh: Lâi nâhiye lafzen ve manen lâmi emr gibi tesir eder.

Temrin: اعبدي, ما تسجدین, لیطلب, لن نسكن, لا تذهبوا, اعلمو

Fi'l-i Teaccübi Mâî = Fi'l-i Teaccübi Evvel

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manalar	Failleri	Zaman	Ziyadeleri	
1.	مَا أَنْصَرَهُ	Müfred müzekker ğâib	Aceb yardım etti	Bir ğâib erkek	Geçmiş	أ – هـ	Ğâib
2.	مَا أَنْصَرَهُمَا	Tesniye müzekker ğâib	Aceb yardım ettiler	İki ğâib erkek	“	أ – هم ا	
3.	مَا أَنْصَرَهُمْ	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	أ – هم	
4.	مَا أَنْصَرَهَا	Müfred müennes ğâibe	Aceb yardım etti	Bir ğâibe hatun	“	أ – ها	Ğâibe
5.	مَا أَنْصَرَهُمَا	Tesniye müennes ğâibe	Aceb yardım etti	İki ğâibe hatun	“	أ – هم ا	
6.	مَا أَنْصَرَهُنَّ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	أ – هن	
7.	مَا أَنْصَرَكَ	Müfred müzekker muhâtab	Aceb yardım ettin	Bir hâzır erkek	“	أ – ك	Muhâtab

8.	مَا أَنْصَرَكُمْ	Tesniye müzekker muhâtab	Aceb yardım ettiniz	İki hâzır erkek	“	أ – كُمْ	
9.	مَا أَنْصَرَكُمْ	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	أ – كُمْ	
10.	مَا أَنْصَرَكَ	Müfred müennes muhâtaba	Aceb yardım ettin	Bir hâzıra hatun	“	أ – كِ	Muhâtaba
11.	مَا أَنْصَرَكُمْ	Tesniye müennes muhâtaba	Aceb yardım ettiniz	İki hâzıra hatun	“	أ – كُمْ	
12.	مَا أَنْصَرَكُنَّ	Cemi müennes muhâtaba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	أ – كُنَّ	
13.	مَا أَنْصَرْتَنِي	Müfred mütekellim	Aceb yardım ettim	Ben	“	أ – نِي	Mütekellim
14.	مَا أَنْصَرْنَا	Cemi mütekellim	Aceb yardım ettik	Biz	“	أ – نَا	

Ta'rifler: (1) Fi'li Teaccübler, teaccübü yani şaşmayı ifade ederler. (2) Renk, aybı zâhirî, kesret manası ifade etmeyen üç harfli mazilerden fi'li te'accüb yapılmak kıyasıdır. Fakat bunların ğayrısından matlup olunan fiilin masdarından evvel - şiddet yahut kesret – beyan eder bir kelime getirilmekle de hâsıl olur.

Tenbîhât: (1) Fi'li teaccüblerin kendileri değil âhirleirndeki zamirler tasrif olunarak emsilei muttarideleri hâsıl olur. (2) Bunların meçhulleri yoktur. (3) Fi'li teaccüblerdeki zamirler mahalline ismi zâhir de gelir. (4) Fi'li teaccüblerin zamanı istimrârîdir.

Fi'l-i Teaccübi Bâî = Fi'l-i Teaccübi Sâinî

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkçe Manalar	Failleri	Zaman	Ziyadeleri	
1.	أَنْصَرِبِهِ	Müfred müzekker ğâib	Ne aceb yardım etti	Bir ğâib erkek	Geçmiş	أ – بِهِ	Ğâib
2.	أَنْصَرِبَهُمَا	Tesniye müzekker ğâib	Ne aceb yardım ettiler	İki ğâib erkek	“	أ – بِهِمَا	
3.	أَنْصَرِبِهِمْ	Cemi müzekker ğâib	“	Cemi ğâib erkekler	“	أ – بِهِمْ	
4.	أَنْصَرِبِهَا	Müfred müennes ğâibe	Ne aceb yardım etti	Bir ğâibe hatun	“	أ – بِهَا	Ğâibe
5.	أَنْصَرِبِهُمَا	Tesniye müennes ğâibe	Ne aceb yardım etti	İki ğâibe hatun	“	أ – بِهِمَا	
6.	أَنْصَرِبِھُنَّ	Cemi müennes ğâibe	“	Cemi ğâibe hatunlar	“	أ – بِھُنَّ	
7.	أَنْصَرِبِكَ	Müfred müzekker muhâtab	Ne aceb yardım ettin	Bir hâzır erkek	“	أ – بِكَ	Muhâtab

8.	أَنْصِرْكُمْ	Tesniye müzekker muhâtab	Ne aceb yardım ettiniz	İki hâzır erkek	“	أ – كُمْ ا	
9.	أَنْصِرْكُمْ	Cemi müzekker muhâtab	“	Cemi hâzır erkekler	“	أ – كُمْ	
10.	أَنْصِرْكِ	Müfred müennes muhâtaba	Ne aceb yardım ettin	Bir hâzıra hatun	“	أ – كِ	Muhâtaba
11.	أَنْصِرْكُمْ	Tesniye müennes muhâtaba	Ne aceb yardım ettiniz	İki hâzıra hatun	“	أ – كُمْ ا	
12.	أَنْصِرْكِ	Cemi müennes muhâtaba	“	Cemi hâzıra hatunlar	“	أ – كِ	
13.	أَنْصِرْ بَنِي	Müfred mütekellim	Ne aceb yardım ettim	Ben	“	أ – بَنِي	Mütekellim
14.	أَنْصِرْنَا	Cemi mütekellim	Ne aceb yardım ettik	Biz	“	أ – بْنَا	

Tenbihler: (1) Fi‘li teaccübi evvel failin fiile akdâmının fi‘li te‘accübi sâni fiilin fâilden sudûrunun şâyânı teaccüb olduğunu iş‘âr eder. (2) Sâniideki te‘accüb evvelkinden ziyadedir.

Temrin: لا يدخلوا, لا يذكرون, ما يرحم, صابر, نفقذ, لن يدخل, لا يفقهون, غلبتم, اكذب به, ما اصره
ما نكتم, لا تسجدوا, مغلق, مأمن, آمن, اكرم بزیدان, ما احسن زيد, مأمور, اذهبي, ليضربن, اعدوا, تشربوا

2.6.İsimler⁴

İsm-i Fail

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfleri
1.	نَاصِرٌ	Müfred müzekker	Yardım eden	Bir erkek	-	- ۱ - Müzekker
2.	نَاصِرَانِ	Tesniye müzekker	“	İki erkek	-	- ۱ - ان
3.	نَاصِرُونَ	Cemi müzekker salim	“	Cemi erkekler	-	- ۱ - ون
4.	نُصَّارٌ	Cemi müzekker mükesser	“	“	-	- ص ا
5.	نُصَّرٌ	“	“	“	-	- ص .
6.	نُصَّرَةٌ	“	“	“	-	- - ة
7.	نَاصِرَةٌ	Müfred müennes	“	Bir hatun	-	- ۱ - ة Müennes
8.	نَاصِرَتَانِ	Tesniye müennes	“	İki hatun	-	- ۱ - تان

⁴ Bu başlık orijinal metinde bulunmamaktadır. Takibin kolay yapılabilmesi ve içindekiler kısmında sistemeatiğe vurgu yapabilme açısından öne çıkartılmıştır.

9.	نَاصِرَاتٌ	Cemi müennes salim	“	Cemi hatunlar	-	- ا - ت
10.	نَوَاصِرُ	Cemi müennes ğayru salim	“	“	-	- وا - -

Ta‘rîf: İsmi Fail: Hudûs manasına olan masdarın manası kendi ile kaim olan zata delalet eden kelimedir.

Tenbîhât: (1) İsmi failimn diğerk vezin üzre gelenleri vardır. (2) Mazisi üç harften ziyade olan kelimelerden cemi mükesserler gelmez. (3) Cemi müzekker sâlim akıl sahibi müzekkerlere, Cemi müennes sâlim akıl sahibi olan müennesler ile akıl sahibi olmayan isimlere mahsustur. (4) İsmi fail ile sâir sıfatların cemi müzekkerlerinde cemi müzekker alameti olan -ون- yerine -ين- ve tesniyelerindeki -ان- mahalline (يُنُّ) dahi getirilir. شاكرون, شاكرين, شاكرا, شاكْرِيْن, شاكْرِيْن gibi.

Temrin: لا يذهب, ما اطوله, كافرِيْن, ليقعد, اسجدن, لن يبعث, لما يكتب, تبعه, زراع, نواقص, كاتبِيْن, سالمون, سنلوا, ما تذكر, لا تذهب

İsm-i Mef'ûl

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfler	
1.	مَنْصُورٌ	Müfred müzekker	Yardım olunan	Bir erkek	-	م - و -	Müzekker
2.	مَنْصُورَانِ	Tesniye müzekker	“	İki erkek	-	م - و - ان	
3.	مَنْصُورُونَ	Cemi müzekker salim	“	Cemi erkek	-	م - و - ون	
4.	مَنْصِيرٌ	Cemi müzekker ğayru sâlim	“	“	-	م - ا - -	
5.	مَنْصُورَةٌ	Müfred müennes	“	Bir hatun	-	م - و - ة	Müennes
6.	مَنْصُورَتَانِ	Tesniye müennes	“	İki hatun	-	م - و - تان	
7.	مَنْصُورَاتٌ	Cemi müennes salim	“	Cemi hatunlar	-	م - و - - ات	
Mübâlağa-i İsm-i Fail							

1.	نَصَّارٌ	Müfred müzekker	Ziyade yardım eden	Bir erkek	-	ص ا	Müzekker
2.	نصاران	Tesniye müzekker	“	İki erkek	-	ص ان	
3.	نصارون	Cemi müzekker salim	“	Cemi erkekler	-	ص اون	
4.	نصاراة	Müfred müennes	“	Bir hatun	-	ص اة	Müennes
5.	نصاراتان	Tesniye müennes	“	İki hatun	-	ص اتان	
6.	نصارات	Cemi müennes salim	“	Cemi hatunlar	-	ص آت	

Ta‘rîfât: (1) İsmi mef‘ûl: Fiil kendi üzerine vaki olan kelimelerdir. (2) Mübâlağai ismi fail: Bulduğu zatta manasının kuvvet ve şiddet üzerinde olduğunu bildirir.

Tenbîhât: (1) İsmi mef‘ûl her mâddeden gelmez ve sülâsinin ğayrı kelimelerden ismi fail de ismi mef‘ûl de başka vezinde gelir. (2) Sülâsîden (صبور رحيم) gibi ve isimlerden بواب, خباز, جمال gibi mübâlağa vesinleri vardır. İsimlerden yapılan son üç kelime gibiler nisbet manasınadır. (3) Sıfâtü’l-hey’enin ğayrısında mübâlağayı kuvvetlendirmek için müzekkerlerde bir (ها) ziyade kılınır علامة, فهامة gibi.

İsm-i Tafdîl

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manalar	Failleri	Ziyade Harfler	Kılınan
1.	أَنْصَرُ	Müfred müzekker	En ziyade yardım eden	Bir erkek	. - أ	Müzekker
2.	أَنْصَرَانِ	Tesniye müzekker	“	İki erkek	أ - ان	
3.	أَنْصَرُونَ	Cemi müzekker salim	“	Cemi erkekler	ء - ون	
4.	أَنْصَرٍ	Cemi müzekker ğayru sâlim	“	“	أ - ا	
5.	أَنْصَرِي	Müfred müennes	“	Bir hatun	. - ي	Müennes
6.	أَنْصَرِيَانِ	Tesniye müennes	“	İki hatun	. - يان	
7.	أَنْصَرِيَاتُ	Cemi müennes salim	“	Cemi hatunlar	. - يات	
8.	أَنْصَرٍ	Cemi müennes ğayru salim	“	Cemi hatunlar	-	

Tarifler: (1) İsmi tafđil: Elvân ve uyûbun ğayrı manası ziyade ve noksanı kâbil hudûs manasından ziyade alelğayr için sülâsîden bina kılınan kelimedir. (2) Mastar gayrı mîmî: Zâtta olan hadese yani işe delalet eden kelimedir.

Tenbîhât: (1) Elvân ve uyûba delalet eden mâddeleri ile sülâsînin ğayrısından ismi tafđil yapılmak için masdarlarından evvel za‘f ve killet kesret ve şiddet gibi manaları ifade eden kelimeler getirilir. أشد حمرة, أكثر احتراما gibi. (2) Elvândan şâz olarak ismi tafđil kullanıldığı vardır. أبيض من الثلج gibi. (3) Basra uleması mastar ğayrı mîmîyi (müştak minh) itibar etmişlerdir. Sülâsînin meşhur olan mastarları yukarıda görüldüğü vechile otuz iki vezin üzeredir.

Masdar Ğayrı Mîmî = Mimsiz Masdar

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet	Türkî Manalar	Failleri	Ziyade Kılınan Harfler
1.	نَصْرًا	Müfred	Bir yardım etmek	-	Tenvin
2.	نَصْرَانِ	Tesniye	İki yardım etmek	-	. - ان
3.	نَصْرَاتٌ	Cemi	Cemi yardım etmek	-	. - ات

Masdar Binâ-i Merra				Masdar Binâ-i Nev'			
Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet	Türkî Manalar	Emsile-i Muttaride	Kemiyet	Türkî Manalar	Ziyadeleri
1.	نَصْرَةٌ	Müfred	Bir kere yardım etmek	نِصْرَةٌ	Müfred	Bir türlü yardım etmek	ة
2.	نَصْرَتَانِ	Tesniye	İki kere yardım etmek	نِصْرَتَانِ	Tesniye	İki nev' yardım etmek	تان
3.	نَصْرَاتٌ	Cemi	Cemi kere yardım etmek	نِصْرَاتٌ	Cemi	Cemi nev' yardım etmek	آت

Masdar Mîmî İsm-i Zaman İsm-i Mekan				İsm-i Âlet			
Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet	Türkî Manalar	Emsile-i Muttaride	Kemiyet	Türkî Manalar	Ziyadeleri
1.	مُنَصِّرٌ	Müfred	Bir yardım edecek zaman ya mekan yahut yardım etmek	مُنَصِّرٌ	Müfred	Yardım edecek bir alet	م - .
2.	مُنَصِّرَانِ	Tesniye	İki yardım edecek zaman ya mekan yahut yardım etmek	مُنَصِّرَانِ	Tesniye	Yardım edecek iki alet	م - ان
3.	مُنَاصِرٌ	Cemi	Cemi yardım edecek zaman ya mekan yahut yardım etmek	مُنَاصِرٌ	Cemi	Yardım edecek cemi alet	م - ا -

Tarif: Âhirlerinde ta olmayan sülâsî mastarların âhirlerine birer (تا) ziyade kılınp evvelleri meftûh kılmakla -kemiyete delalet için- binâi marra, evvelleri meksûr edilmekle -keyfiyete delalet için- binâi nev‘ yapılır. خدمة, رحمة, تجربة, استفادة gibi. İsmi

âlet: Müştak olduğu fiilin manasının husûlüne vasıta olan kelimedir. İsmi âlet müteaddîlerden müştak olur. Bunun semâî olarak daha iki vezni vardır ki مشربة, مفتاح vezinlerinden de olur birinci (anahtar) ikinci (su içecek şey) yani bardak demektir

Tenbîhât: Âhirleri tâlî sülâsî, ğayri sülâsî -masdarlar ile ahirlerine ta ilavesi ile binâî merra ve binâî nev‘ yapılan - mâ fevka’s-sülâsî- masdarların âhirlerine binâî merrada -واحدة- ve binâî nev‘de ya شديدة ya حسنة gibi bir kelime getirilir. (2) Sülâsî masdarlarındaki zaid harfler binâî merra ve binâî nev‘de hazf olunurlar. جلوس, قعود masdarlarında جلسة قعدة olduğu gibi. (3) Sülâsînin ğayrından yapılan binâî merra ve binâî nev‘ bir vezin üzere gelirler. (4) Masdar mîmî yerine göre aynü’l-fi‘linin kesri ile de olur مولد مرجع misli nadiren aynü’l-fi‘lin dammı dahi vardır مکرم gibi. Masdar mîmî, ismi zaman, ismi mekan ekseriya bir vezin üzere gelirse de manasına göre hangisinin olduğu anlaşılır. (5) Bu kelimenin âhirinde ta olanalrı da vardır مرفحة, مغفرة, مطبعة, مدرسة gibi. (6) Semâî olarak kesret beyanı için – isimlerden ismi mekan yapıldığı vardır مشجرة, مذنبه gibi ki ağacı, kurdu çok yer demektir. (7) İsim ve sıfatların âhirlerine yâyı müşeddede ile ta – getirilerek masdar manası ifade olunur bu gibi masdarlara (masdarı ca‘lî) denir مأذونية, ذاكرية, انسانية, آدمية gibi. (8) Nâşiran bir ğalattır.

İsm-i Tasgîr

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyetleri	Türkî Manaları	Failleri	Ziyade Harfleri	Kılınan
1.	تُوَيِّرُ	Müfred müzekker	Az yardım eden	Bir erkek	. و ي .	Müzekker
2.	تُوَيِّرَانِ	Tesniye müzekker	“	İki erkek	. و ي - ان	
3.	تُوَيِّرُونَ	Cemi müzekker	“	Cemi erkekler	. و ي - ون	
4.	تُوَيِّرَةٌ	Müfred müennes	“	Bir hatun	. و ي - ة	Müennes
5.	تُوَيِّرَتَانِ	Tesniye müennes	“	İki hatun	. و ي - تان	
6.	تُوَيِّرَاتٌ	Cemi müennes	“	Cemi hatunlar	. و ي - ت	

Tarifi: İsmi tasgîr: Zıttını tevehhüm halinde taklîl, tahkir, tazim gibi mana ifadesi için -isimlerden, sıfatlardan, mastarlardan- evvelki harf madmûm, ikinci meksûr kılınarak ikinci harften sonra bir yâyı sâkine ziyadesi ile yapılır. Tenbîhât: (1) İsmi tasgîr mükebberrinin yani aslının sîğaları adedince tasrif olunur. (2) İsmi tasgîr yapılacak kelimelerin ikinci, dördüncü harfleri (elif) olursa evvelki halde – vâv yâ- ya ikinci halde -yâ- ya kalb olunur. رسالة, عُيَيْتِخ, عُوَيْلِم, نُيَيْب, عُفْتِاح, عُالْم, نُاب. (3) عُيَيْتِخ, عُوَيْلِم, نُيَيْب, عُفْتِاح, عُالْم, نُاب gibi üçüncü harfleri (elif, vâv) olan kelimelerde elif, vâv yerine evvelkilerde teşdîdli, sonrakilerde teşdîdsiz – yâ- getirilir. عُيَيْتِخ, عُوَيْلِم, نُيَيْب, عُفْتِاح, عُالْم, نُاب meselli. (4) Musağğarında bazı harfleri hazf olunanlar dahi vardır. عُفْرَجْل ve عُفْرَجْل مُقْدِم kelimelerinin musağğarlarında – عُفْرَجْل, عُفْرَجْل مُقْدِم denildiği misilli. (5) Müennes semâîlerin tasgîrlerinde âhirlerine (birer de tâ) ziyade edilir. عُيَيْتِخ ve عُيَيْتِخ kelimelerinde – عُيَيْتِخ, عُيَيْتِخ olduğu gibi.

جوامع, مساجد, غلبات, مكاتب, دريهم, جبيل, جيرة, مسطر, مكنسة, خدمة, جلسة; مملحة, منصب: Temrin,
كفار, مَبْدَأُ, جُوَيْرِيَّة, كبراي, افاحم, كثيرة, رحمة, مأسدة, خُوَيْثُون, منظره, نَطِيرْدن, حسين, رجيل, مقابر, مسعدة,
يُوَيْب, مصنوعات

İsmi Mensûb

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyetleri	Türkî Manaları	Failleri	Ziyade Harfleri	
1.	نَصْرِيٌّ	Müfred müzekker	Yardım edici	Bir erkek	Yâyı müşeddede	Müzekker
2.	نَصْرِيَّانِ	Tesniye müzekker	“	İki erkek	Yâyı müşeddede -ان	
3.	نَصْرِيُّونَ	Cemi müzekker	“	Cemi erkek	Yâyı müşeddede -ون	
4.	نَصْرِيَّةٌ	Müfred müennes	“	Bir hatun	Yâyı müşeddede -ة	Müennes
5.	نَصْرِيَّاتٍ	Tesniye müennes	“	İki hatun	Yâyı müşeddede -تان	
6.	نَصْرِيَّاتٌ	Cemi müennes	“	Cemi hatun	Yâyı müşeddede -ات	

Tarif: İsmi mensûb: Bir şeyin hâl veya mahallini bildirmek için kelimenin âhirine bir yâyı müşeddede ilhâk ve bu yânın mâkablî meksûr kılınmakla olur: Tenbîhât: (1) Mensûb ileyh zât olursa mensubun ona dînçe veya dünyaca tebeyyetini, mensubu ileyh şey olursa tealluk ve münasebetini bildirir. سنة (2) gibi استانبولي, شهري, حنفي, سني. (3) حسني, فاطمي, بصري, سنوي gibi âhirlerinden ta olan kelimelerin müzekkerlerinde ta hazf olunur müenneslerinde – yâyı nisbet- tadan mukaddem getirilir. قونية, كروي, لغوي gibi isimlerin nisbetinde لغة (3) gibi حسنية, فاطمية, بصرية, سنوية, انقرة شني, حنفي (4) gibi üçüncü harfi – ya veyahut vâv – olup âhirinde ta olan kelimelerin nisbetinde – vâv - , - , ta, hazf olunarak (شني, حنفي)

denir. طليعة, سليقة kelimelerinin nisbetinde şaz olarak طبيعي, سليقي gelmiştir. (5) Âhirinde – elif, yâ- bulunan kelimelerin nisbetinde bu harfler –vâv- a tebeddül ederek mâkabilleri meftûh kılınır. عصى, معنى, علي kelimelerinin nisbetinde علوي, معنوي, عصوي denir. عيسى وي, دنياوي ise de onlarda عيسى وي, دنياوي denir. (6) اب, اخ, دم kelimelerinde (vâvı mahzûfun) iadesi ile ابوي, اخوي, دموي denir. Terkîbi izâfelerin bazılarında adet cüzü evveline bazılarında cüzü sânilerine getirilir الوهاب – وهابي ta – الوهابي denildiği gibi.

Sıfatı Müşebbeheler		İsmi Fail ile Sıfatı Müşebbehenin Mübâlağa Sîğaları				
Numara	Vezinler	Mevzunlar	Manaları	Vezinler	Mevzunlar	Manaları
1.	فَعْلٌ	ندس	Akıllı	فُعْلٌ	عُفْلٌ	Çok gafletli
2.	فَعْلٌ	شكس	Bedheva (Kötü halli)	فَعْلٌ	يَقْظُ	Uyanık
3.	فُعْلٌ	صلب	Sağlam	فُعَالٌ	شجاع	Bahadır
4.	فَعْلٌ	ملح	Hoş	فَعُولٌ	عَفُورٌ	Suç bağışlayan
5.	فُعْلٌ	جنب	Uzak	فُعَيْلٌ	عليم	Bilici
6.	فَعْلٌ	حسن	Güzel	فُعَيْلٌ	صديق	Doğru sözlü
7.	فُعَالٌ	شجاع	Kalbi güçlü	فَعَّالٌ	طوال	Uzun
8.	فَعَّالٌ	جبان	Korkak	فَاعُولٌ	فاروق	Hak ve batıl seçici
9.	فُعَيْلٌ	بصير	Görücü	فُعَلَّةٌ	ضحكة	Gülen
10.	فَعْلَلٌ	ميت	Ölü	فَاعِلَّةٌ	راوية	Rivayet eden
11.	فَعْلَانٌ	عطشان	Susuz	مِفْعَلٌ	مجزم	Cüzzamlı
12.	فُعْلَانٌ	عريان	Çıplak	مِفْعَالٌ	مكثار	Söyleyen
13.	أَفْعَلٌ	احمر	Kırmızı	مِفْعَيْلٌ	مكثير	“

İsmi Câmidlerin Sülâsî Mücerredleri				İsmi Câmidlerin Rubâî Mücerredleri			
Numara	Vezin	Mevzun	Manaları	Numara	Vezin	Mevzun	Manaları
1.	فَعْلٌ	شمس	m. (maruf)	1.	فَعْلٌ	جعفر	Küçük nehir
2.	فِعْلٌ	حبر	Mürekkep	2.	فِعْلٌ	درهم	m.
3.	فُعْلٌ	قفل	Kilit	3.	فُعْلٌ	برشق	Arslan tırnağı
4.	فَعْلٌ	قمر	Ay	4.	فِعْلٌ	زبرج	Zinet
5.	فَعِلٌ	كتف	Arka	5.	فَعْلٌ	قمطر	Kitap kılıfı
6.	فَعْلٌ	رجل	Erkek adam	İsmi Câmidlerin Humâsî Mücerredleri			
7.	فِعْلٌ	عنب	Üzüm	6.	فَعْلٌ	سفرجل	Ayva
8.	فِعْلٌ	ابل	Deve	7.	فَعْلٌ	جمرش	Koca karı
9.	فُعْلٌ	رطب	Olmuş taze hurma	8.	فَعْلٌ	قدعمل	
10.	فُعْلٌ	عنق	Boyun	9.	فَعْلٌ	قرطعب	Hırka parçası

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SARF-I ARABÎ MUALLİMİ İSİMLİ ESERİN İNCELENMESİ

Bu bölüm altında eserin künyesi, içeriği, yöntemi ve özellikleri ele alınmaya çalışılacaktır.

3.1.Künyesi ve Değerlendirilmesi

İnsan etrafını tanıma ve anlama çabası içindedir. Bilgide kaynak ve aktarım problemi daima tartışılmalıdır. Bu bağlamda bilginin aidiyeti ve gelecek nesillere aktarımının sağlanabilmesi için bibliyografik çalışmalar önem arz etmektedir. İlgili çalışmalarda ise bilginin belgeye dönüştüğü hali teliflerin kimliği sorgulanmaktadır. Böylece kişiler, eserler, bölgeler gibi hususlarda bir takip söz konusu olabileceği gibi bilginin orijini tespit edilebilmektedir. Bu da doğrudan künyelerin kullanımı ile gerçekleştirilebilecek bir durumdur.⁵

Künye Arap dilinde doğrudan bir tanımlama aracıdır. Canlı cansız tüm varlıklar için kullanılabilmesine karşın asıl kullanım alanı insanlardır. Normalde asıl isim ve lakap dışındaki bir bilgiyi verse de sonuçta bir nevi alameti farikadır.⁶ O halde bir eser için dahi künyeden bahsedilebiliyorsa bu o eserin tanıtımı için kullanılan bir özelliktir denilebilir.

Müslümanların elinde gelişen bibliyografik çalışmalar Osmanlıya hemen hemen kendisinden önceki formu ile geçmiştir.⁷ Doğal olarak belli bir standartta yazım

⁵ Bibliyografyanın ihtiyaç ve bir aktarım mekanizması oluşuna dair bkz.:Ömer Mahir Alper, Açıklamalı Felsefe Eserleri Bibliyografyası -Arap Harfli Türkçe Basmalar-, (İstanbul: Kitabevi, 2004) 9-10.

⁶ Kelimenin sözlük ve terim anlamındaki kullanım çerçevesi için bkz.: Nebi Bozkurt, “Künye”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/558-559.

⁷ Mustafa İsen, *Ötelerden Bir Ses*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1997), 1-2.

geleneği oluşturulmuş ve bir eser hakkında aidiyet ve kaynak sorununu bertaraf edecek bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Mevcut hali ile daha çok bir esere dair; yazar/editör, yayınevi, baskı yapılan yıl, baskı yapılan yer, baskının kaçınıcı kez yapıldığına dair bilgi, cilt, saysfa, ebat vb. malumatı işaret eden yazın türü 'künye' kavramıyla karşılanmıştır.⁸ Kimi zaman ilgili bilgilerin tamamına yer verilirken kimi zaman askari gereksinimleri sağlayacak malumatın verilmesi ile yetinilir. Eserde yer alan bilgilerden hareketle bilgiler aşağıda zikredilecektir.

Eserin künyesi, Lofcalı Ali Cevad, *Sarf-ı Arabî Muallimi*, C.1 (Dârülhilâfetalaliyye: Matbaa-i Âmire, 1312), 29 şeklindedir. Kitabın kapağında ve iç kapağında yer alan kayıtlar dışında müellif hakkında bilgiye ulaşamamıştır. Esere göre Ali Cevâd Lofcalıdır. Ayırt edici özelliği ise sadece Arap dili alanında değil çeşitli ilim dallarında mütebahhir bir kişidir. İlmi tahsil etmekle kalmayıp aktif olarak ders faaliyetlerine katıldığı da anlaşılmaktadır. Kapakta yer alan *câmi'* kaydı ve müderris payesini aldığını gösteren ibare bunu açıkça göstermektedir. İstanbulda ve Me'ârif Nazâretinin resmi onayı ile basılmış olmasından dolayı ilgili bilgilerin doğruluğu ön kabulü ile yorum yapıldığı belirtilmelidir.⁹

Ele alınan 1. cüzün basım tarihi net olarak 16 Eylül 1900 m., 21 Cemâziye'l-evvel 1318 h. ve 3 Eylül 1316 r. tarihine tekabül etmektedir. Dâr'ül-hilâfeti'l-aliyye'de Matbaa-i Âmire'de 2 cüz olarak basılmıştır. Bu cüz baskı itibarı ile 34, içerik itibarı ile 29 sayfadan müteşekkildir. Ebat olarak 20X16 cmdir.¹⁰

3.2.Dizaynı ve Sistemi

Lofcalı Ali Cevâd, eserini giriş ve içerik şeklinde ana iki bölümde ele almışsa da girişi kendi içinde iki ana meseleye içeriği de yine iki alt bölüme indirgeyerek bir sistem

⁸ Turan Akman Erkılıç, Can Sevcin, "Eğitim Yönetimi Ders Kitaplarının İçerik ve Fiziksel Özellikleri Açısından İncelenmesi", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 4, (Ekim 2018), 299.

⁹ Lofcalı Ali Cevad, *Sarf-ı Arabî Muallimi*, C.1 (Dârülhilâfetalaliyye: Matbaa-i Âmire, 1312), 1.

10 A.g.e.

oluşturmuştur. Eserde sonuç kısmı yer alamamaktadır. Aynı şekilde bir içindekilerden bahsedilememektedir.

Eserde, incelendiğinde görülebilecek en net özelliklerden birisi girişin bir nevi eserin amacı, gayesi, literatürdeki yeri, içeriği, muhatapları, farklılığı, içinde bulunulan dönemin tasviri ve ithafı hakkındaki bilgileri içeren ön söz ve bir de eserin kullanımında dikkat edilmesi gereken hususları belirttiği kısım şeklinde iki kısımdan meydana gelmesidir.¹¹

3.2.1.Ön Söz

Bu başlık altında eserin kısa ancak detay bilgiler veren ön sözünden hareketle bilgiler verilecek ve bazı hususların üzerinde durulacaktır. Müellif, klasik eserlerde görülen besmele, hamdele ve salvele formatındaki bir kitap başlangıcı yapmamıştır.¹² Ancak emsile düzeyinde bilgileri içeren bir eser olmasından hareketle *Emsile* isimli eserin de sadece besmele ile başladığı belirtilerek yaklaşım anlaşılabilir. Aynı zamanda buna karşıt olarak eserin sadece *Emsile* kitabının içeriğini yansıtmaması ve ileride görüleceği üzere farklı detayları içermesinden dolayı ilgili başlangıçta eksikliği hissedilen bir olgudur.¹³ Haddi zatında zihni arka planda bunu gerçekleştirmeyecek birisi olmadığı aşağıdaki paragraflarda da anlaşılabilirdiğinden dolayı bu tavrın makuliyeti kabul edilebilir.

İfade başlığı atılarak verilen bilgiler bir giriş niteliğini taşımaktadır. Sadece eser ile ilgili değil farklı hususlara da yer veren bu kısım müellifinin zihnini okumaya elverişli bir yapıya sahiptir.

Müellife göre Arap dili ve din ilişkisi oldukça kuvvetlidir. Temelde dinin taşıyıcı ana omurgası da dildir. Din Muhammed (s.a.v.)'in dini olan İslam, dil de bu dini aktaran Arap Dilidir. İlgili dilin özellikle erişilmesi, ön plana çıkartılması ve dinin aktarımında önemli rolü dile getirilmesi gereken üç boyutuna yani belâgat, beyân ve fesâhata vurgu

¹¹ A.g.e., 2.

¹² Kitap başlangı açısından bir karşılaştırma için bkz.: Ebu'l- Hayyân el-Endulûsi, *et-Tezyîl ve 't-tekmîl fi şerhi Kitâbi 't-Teshîl*, 1 bs. (Dimeşk: Dârü'l Kalem, 1998-1419), 13-14.

¹³ Bir değerlendirme için bkz.: Muhibbüddin Muhammed b. Yusuf b. Ahmed Nâzir el-Ceyşî, *Şerhü 't- Teshîl el-Müsemma Temhîdü 'l-kavâid bi-Şerhi Teshîli 'l-fevâid*, 1 bs. (Kâhire: Dârü's -Selâm, 2007-1428), 150.

yapmıştır.¹⁴ Bu bağlamda değerlendirilmesi gereken husus din dil ilişkisi hususunda özellikle belâğat ve beyân unsurlarının reddi mümkün olmayan olgular olduğuna ve hatta canlı cansız tüm varlıkların bunu kabulüne dair ifade ile cümlelerine başlamasıdır.

Yaptığı ilk girişin ardından daha da özele indirgeyerek müellif, Arap dili ile Osmanlı dili irtibatını kurmaktadır. Osmanlı dilinin üç dilin dil varlıklarını bir araya getiren bir dil olduğunu bu dil varlıklarından en zorunusa Arap dili dil varlıkları¹⁵ olduğunu belirtmektedir. Bu durumu, Osmanlı toplumunda Osmanlı dilini kullanan okusun okumasın her kesin kabul edeceğine vurgu yapan yazar bir Osmanlı müellifi olarak Arap dili dil varlıklarını Osmanlı dilini oluşturan üç unsurdan ikincisi olarak nitelendirmektedir. Buna istinaden okulların hemen hepsinde Arapçaya çok önem gösterilmesini de buna bina etmektedir.

Ali Cevâd'ın dil eğitiminde ara dil kullanımı yönünde bir yaklaşımı görülmektedir. Ancak bu sarih bir şekilde zamana endekslenmiş ve sarf konuları ile sınırlandırılmış bir meseledir. Anlaşılabilirdiği kadarı ile müellif özellikle sarf konularının öğrenilmesinde zaman varsa Arapça, zaman darsa ara dil kullanımı ile gerçekleşmesi yönünde bir kanaate sahiptir. Bu durumu Osmanlılar özelinde açıkça beyan ermekte ve zamandan kazanmak için Osmanlı dilinden yararlanmanın sarf konularını öğrenmede hız kazandıracığını belirtmektedir. Nahiv meselelerinde ise Arap dili ile tedris edilmeli diye düşünmektedir. Özellikle nahiv meselelerinin Arap dili ile edinilmesinin katkılarının olacağını hatta bu durumun inkâr edilemez bir gerçek olduğunu dillendirmiştir.¹⁶

¹⁴ Üçlemenin değerlendirmesi için bkz.: Ali el-Cârim, Mustafa Emin, *En-Nahvu'l - vâdih fi-kavâidi'l-lûgâti'l-arabiyye li-Medâris el-Merhaletü'l-Ûlâ*, (Kâhire: Darü'l Meârif: 1983-1403), 9-11.

¹⁵ Dil varlıklarının izahı için bkz.: Abdullah b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed ibn Hişab Ebu'l-Muhammed, *el-Mütercil fi- Şerhi'l-Cümel*, 1bs. (Dımeşk: Mektebetu Emin, 1972-1392), 64-73.

¹⁶ Sarf ve nahiv tedrisininin farklılığı için bkz.: Abdullah b. Ahmed el-Fakihi el-Nahvi el-Mekki, *Şerhu'l Kitabi'l-Hudûd fi'n-Nahv*, 2 bs. (Mektebet-u Vehbe, 1993-1414), 7-15.

İfadede ele alınan bir diğer husus ise muhatap kitesidir. Eser kime hitap ediyor bu açıkça belirtilmiş bir husustur. Hatta detaylandırılarak hangi seviyenin ne ölçüde istifade edeceği dahi nitelenmiştir. Bu değerlendirmelerin yanında en genel manada okula devam eden öğrencilere yani bir eğitmen eşliğinde ve belirli bir sistemde ders alan öğrencilere yönelik hazırlanmış bir eser olduğu belirtilmelidir. Müellif dönemindeki eğitim sisteminin seviyelerini belirterek eserin muhataplarını üç kategoride ele almıştır. İlki, eserin tüm içeriğini öğrenmesi gerekenler ki bunlar Rüşdiye talebeleridir. Diğeri, eserden istifade edebilecek ancak tüm hususları en temelden edinmesine gerek duymayanlardır ki bunlar da İ'dâdiyye talebeleridir. Sonuncusu ise yeni bir şey bulamasa dahi konuları bir biçimde özet olarak görebileceklerdir ki bunlar da ilk iki gurubun dışında ve seviye olarak daha üst bir mertebede bulunanlardır.¹⁷

Eserin müellif tarafından kimler için ve hangi mertebedeki kişinin ne ölçüde istifade edebileceğine dair bilgiler verilmesi önemli bir husustur. Ancak bu tek başına yeterli olmayacak bir beyandır. Bu nedenle ehline onanmış olan bir görüş olduğunu ispatlamak gayesi ile yazar zamanında kendisine güvenen kişilerin de onay verdiğini ve bu derecelendirmeyi onayladıklarını ifade etmektedir. Ancak kişilere dair açık bir ibare bulunmamaktadır.¹⁸

Müellif kendi dönemini daha önce geçenlerin gıpta edecekleri bir zaman dilimi olarak nitelemektedir. Hatta nahiv ilminin dahi tedrisinin daha önce hiç görülmemiş bir şekilde özellikle Osmanlı tebasına yönelik olarak kolaylaştırılmış bir şekilde gerçekleştiğine vurguda bulunmuştur. Yazar ön sözünü eseri padişaha ithaf ederek ve dua ile tamamlamıştır.

3.2.2.Kitabın İşlenişine Dair Giriş

Ali Cevad eserinden en üst seviyede istifade edilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle de nasıl okunursa daha çok fayda sağlanır bunu kitabın başında okuyucusuna kendisi izah etmektedir. İhtârât başlığı altında yer alan bu bilgiler kitabın içeriği ve tedrisi için bir plan öngörmektedir.

¹⁷ Lofcalı, *Sarf-ı Arabî Muallimi*, 2,3.

¹⁸ A.g.e., 3.

Müellif bir ders planından hareketle kitabını telif etmiştir. Buna göre derste konular işlenecek, ilgili konular örneklendirilecek ve sarf olması hasebi ile çekimler yapılacaktır. Ancak ders işlenirken ve çekim yapılırken dikkat edilmesi ve gözden kaçırılmaması gereken bazı hususlar vardır.¹⁹

Lofcalı, konuların işlenmesinin ardından muhakkak uygulamasının yapılmasını istemektedir. Bunun için zikrettiği alıştırmaları birer örnek ile konunun hemen ardından uygulamanın istifadeyi arttıracığını belirtmektedir. Bununla da yetinmeyen müellif daha sonraki derste de örnek bir uygulamadan hareketle kalan diğer tüm temrinlerin uygulanmasının sağlanmasını istemektedir.

Konu sarf olunca elbette çekimler esastır. Hatta daha çok ezber esası benimsenir diye akla gelebilir. Ancak Lofcalı her ne kadar ezberi ve çekim yapmayı bir esas kabul etse de bir yandan da her bir öğrencinin bilindik kelimelerden hareketle muhtelif ve muttaride çekimlerini ders dışında yazarak getirmelerini salık vermekte ve hatta eğitmenin de bunu kontrol ve özellikle tashih etmesini istemektedir.

Yazılı ödev dışında ders içinde daha önce okunmuş olan konunun temrinleri yapılırken yeterli miktardaki öğrenciye yahut tüm öğrencilere bir koro misali topluca uygulamalı bir şekilde tasrif yaptırılması gerekliliğini vurgular.²⁰ Burada dikkat çeken en önemli hususlardan birisi ister münferit isterse toplu halde yapılan tasrifte bir hata ile karşılaşan eğitmenin muhakkak ilgili hatayı tashih etmesinin gerekliliği ve bunun önemidir.

Bir diğer dikkat çeken özellik de dil ediniminde gelinen seviye eğitimdeki yaklaşım seçeneklerine dairdir.²¹ Zira öncelikle öğrencinin bilişsel durumunda bir terakki beklenmektedir. Belli bir seviyeye ulaşan öğrenciye tablolar eşliğinde ders işlenmesi

¹⁹ A.g.e.; Sarfta çekim esasının farklı bir boyutu için bkz.: Ebu'l- Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheylî, *Netâicu'l Fikr-i fi'n-Nahv*, 1 bs. (Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l- İlmiyye, 1992-1412), 79.

²⁰ Tasrif açıklamaları için bkz.: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, *Durusü't-Tasrif*, (Beyrut: Dârü'n -Numûzeciyye, 1995-1416), 14-15.

²¹ Lise için bir seviye tespitine dair bkz.: Yusuf el-Hammâdi, Muhammed Şefik Atâ'î, Muhammed Muhammed Şenâvî, *el-Kavâidu'l-esasiyye fi'n-Nahvi ve's-sarf li-tullâbi'l-merhaleti's-sâneviyye*, 1 bs. (Kâhire: el-Hey'etü'l âmme, 1994-1995), 1-24.

önerilmektedir. Tablo eşliğinde ders işlenmesi sadece bir bilgi edinimi değil bir nevi staj yahut uygulama gibidir. Zira müellifin bahsettiği bu hususu tahtada hocanın talebeye anlatması biçiminde açıklaması manidardır. Anlaşıldığı kadarı ile yazar öğrencinin malumatı edinmesinden sonra üzerinde müzakere ve uygulamaların gerçekleştirilmesini önermektedir.²²

3.3.Muhteva

Sarf-ı Arabî Muallimi isimli eserin muhtevası emsile isimli eserin işlenmesi ve çeşitli ekelemeler ile geliştirilmesinden ibarettir. Müellif eserinin muhtevasını iki başlık altında incelenebilecek şekilde tasarlamıştır. Burada bir kesinlik sözkonusu değildir. Aksine ilgili başlıklandırma eserde mevcut değildir. Bu çıkarım konuların normal emsilelerde olduğu gibi değil bahse konu ikili gruplandırmadan kaynaklanan bir tespittir. Bahsedilen iki başlık fiiller ve isimler şeklinde belirtilebilir. Her iki başlığın da işleniş biçimi aynıdır. İçerik emsile bilgisinin fiil ve isimler şeklinde ikili tasnifinin tablolar eşliğinde sunumuna dayanmaktadır. Ancak diğer emsile eserlerinden ayıran nokta müellifin sadece tasrif ile yetinmeden çeşitli açıklamalar yapması ve alıştırma ile konuları desteklemesidir. Hemen tüm konular tasrif edilmiş ardından çeşitli açıklamalar yapılmış ve birçoğunda alıştırma eklenmiştir.

3.3.1.Konular, Tertibi ve İşlenişi

Eser emsile-i muhtelif tablosu ile başlamıştır. Ancak ardından önce fiiller sonra da isimler sıralanarak açıklamaları ile birlikte yeniden farklı bir tablo ile bir nevi içindekiler verilmiştir. Liste şu şekildedir:

Fiili Mâzî,

Fiili Muzâri‘,

Cahd-i Mutlak,

Cahd-i Müsteğrak,

Nefy-i Hâl,

Nefy-i İstikbâl,

Te’kîd-i Nefy-i İstikbâl,

²² Lofcalı, *Sarf-ı Arabî Muallimi*, 2,3.

Emr-i Ğâib,
Nehy'i-Ğâib,
Emr-i Hâzır,
Nehy-i Hâzır,
Fiil-i Teaccübi Mâî,
Fiil-i Teaccübi Bâî,
İsm-i Fâil
İsm-i Mefûl,
Mübâlağa-i İsm-i Fâil,
İsm-i Tafdîl,
Masdar Ğayr-i Mîmî,
Masdar Binâ-i Merra,
Masdar Binâ-i Nev',
İsm-i Âlet,
İsm-i Tasğîr,
İsmi Mensûb,
Sıfatı Müşebbeheler,
İsm-i Fâil ile Sıfatı Müşebbehelerin Mübâlağa Sîğaları,
İsmi Câmîdlerin Sülâsî Mücerredleri,
İsmi Câmîdlerin Rubâ'î Mücerredleri,
İsmi Câmîdlerin Humâsî Mücerredleri.

Konular sıralanırken kendi içinde önce fiillerin ardından isimlerin geldiğine daha önce değinilmişti. Burada dikkat çeken bir diğer husus her iki kategorinin de kendi içinde bir dağılımının olmasıdır. Örneğin fiiller kendi içinde önce ihbârîler ardından inşâiler gelecek şekilde sıralanmıştır. İsimlerde önce sıfat olanlar ardından masdarlar son

olarak standart isimler gelmiştir. Özellikle masdarları bir arada verip ğayr-ı mîmîyi bu kategoride ele alması dikkat çekicidir.²³

Emsile eserlerinde yer alan bu bilgilerin tamamının varsa malûm ve meçhûl binâları ile verdikten sonra müellif diğer eserlerde olmayan bir detaycı yaklaşım sergilemiştir. Beş başlıkta diğer eserlerde olmayan konuları da zikretmiş ve bunları aynı usulü ile tablolastırmıştır. İlgili konu başlıkları şöyledir:

Sıfatı Müşebbeheler,

İsm-i Fâil ile Sıfatı Müşebbehelerin Mübâlağa Sîğaları,

İsmi Câmidlerin Sülâsî Mücerredleri,

İsmi Câmidlerin Rubâ'î Mücerredleri,

İsmi Câmidlerin Humâsî Mücerredleri.²⁴

Konular ele alınırken tasrif tabloda işlenmiştir. Ancak sadece bir çekim tablosu değil aynı zamanda her bir sîğanın bilgisi de açıklanmıştır. Bu özelliği diğer emsile eserlerinde de bulmak mümkündür. Ancak eseri özel kılan vasıflarından bir tanesi her bir sîğanın fâillerine ve özellikle de fiillerde zamanlara vurgu yaparak bir sunumun gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda diğer eserlerde de aynı içeriğin varlığı ile bir itiraz geliştirmek gayet tabii mümkündür. Ancak diğer eserlerde aşağıdaki tablonun sütun bilgilerinde görüleceği üzere net bir biçimde ayrıştımının sağlanmasıdır. Genel olarak tablolandırma biçimini göstermesi açısından örnek olarak seçilmiş aşağıdaki tablo çeşitlerinde kelimeler satırlara bilgiler sütunlara göre sıralanmış ve her bir kelime sıra numarası ile belirginleştirilmiştir. Her üç örnekte de görüldüğü gibi tablonun içeriğine göre bilgilerin çeşitliliği ve buna binaen oluşturulacak tablo değişkenlik arz etmektedir.

Numar a	Emsile-i Muhtelif e	Sîğaları n İsimleri	Kemiyet ve Keyfiyetler i	Türkçe Manalar ı	Failler i	Zamanlar ı
1.						

²³ Lofcalı, *Sarf-ı Arabî Muallimi*, 5.

²⁴ A.g.e., 28-29.

Numara	Emsile-i Muhtelif	Sîğaların İsimleri	Ziyade Harfleri	Îzâhât
1.				

Numara	Emsile-i Muttaride	Kemiyet ve Keyfiyet	Türkî Manaları	Failleri	Zaman	Ziyade Harfleri
1.						

Tablolarda öncelikle emsilei muhtelif yahut muttarideye göre sîğanın örneği ardından sîğanın adı, kemiyet ve keyfiyetine dair bilgi, Türkçe manaları, fâiller ve varsa zamanlarına yer verilmiştir. Ancak özellikle sadece bir sîğanın muttaridesine odaklanılıyorsa bu durumda doğrudan muttaride sîğası, kemiyet ve keyfiyet durumu, Türkçe karşılıkları, failleri, varsa zamanları, ziyade harfleri ve yine bulunuyorsa ekstra açıklayıcı bir bilgi buna dair bir alan ile tablo sütunları şekillenmiştir.²⁵

Sütunlarda yer alan bilgi sekmelerindeki bu belirginleştirme ve vurgulama özellikle kemiyet ve keyfiyet, failler, ziyade harfler ve ek izah bölümlerinde talebenin meseleyi daha net anlamasında yardımcı olabilecek bir özelliktir. Diğer emsile kitaplarında da hemen hemen aynı bilgiler mevcuttur. Ancak tek bir cümle halinde verilen bu bilgilerin takibi ve başlangıç aşamasındaki bir öğrenci tarafından kavranması zor olabilecek bir durumdur.

Kemiyet ve keyfiyet²⁶ vurgusu ilgili sütundaki bilgilerin bu bağlamda değerlendirildiğini göstermektedir. Bu durum öğrencinin zihninde ilgili sütundaki tüm

²⁵ Tablolar eserin hemen her sayfasında görülebilmektedir. Lofcalı, *Sarf-ı Arabî Muallimi*, 1-29.

²⁶ İlgili ayrımın değerlendirilmesi için bkz.: Yusuf Uralgiray, *Arabça İlk ve İleri Dilbilgisi*, 1 bs. (Riyad: Tebliğ, 1986), 36-45.

bilginin üst başlığını vermektedir. Bu da aynı anda birden fazla bilginin edinilmesini sağlamaktadır. Kelimenin sayısal değerini ifade eden müfred, tesniye ile cemi ve türevlerine dair kavramlar; cinsiyetini ortaya konuyan müzekker ve müennes terimleri ve kişi zamirlerini ifade eden ğâib, muhâtab ve mütেকellim mustalahlarının tamamı²⁷ aslında bu tablolandırma ile üst başlık olarak kemiyet ve keyfiyete endekslenmiştir. Bir mukayese yapıldığında emsile eserlerinden farklı olarak keyfiyete meçhullüğü yansıtmamıştır. Elbette malumun ilamı gibi anlaşılabilir bu durumun Arap diline giriş yapan bir kişi için meçhul oluşu tabidir.

Ziyade harflerin verilmesi de kelimenin aslı ve türemiş halinin nasıl bir formda olduğuna dair açık bir göstergedir. Bu zöellik diğer eserlerden bariz bir şekilde kitabı ayırtmaktadır. Müştak her bir kelimenin aslına hangi harflerin ziyade olduğunu vurgulayarak müellif, öğrencinin hafızasını satırlara indirgemiş oluyor. Bu da somut soyut eşleşmesine yardımcı olabildiği gibi farklı örneklerde de uygulanabilirliği daha kolay bir hale getiriyor.

Faillerin ve zamanların ayrı bir sütunda verilmesi talebede ilgili bilginin yerleşmesine yardımcı olabilecek nitelikte bir ayrıntıdır. Gerek fiiller gerekse masdar ve müştak isimlerde fail ve zaman olgusunu belirginleştirmek, kelimenin muhtevasını kavrama ve gerek muhtelif gerekse muttaride bağlamında kelimeler arası geçişkenliği ve sınırlılıkları tanımayı kolaylaştırıcı bir unsurdur.

Bu bağlamda ifade edilmek istenen bir diğer husus yukarıda konular ele alınırken diğer eserlerden ayrıldığı beş başlıkta vezin mevzun ilişkisine de yer verilmesidir. Zira diğer hiçbir yerde bu iki kavrama değinilmemiştir. Bu beş konuda diğer başlıklardan farklı olarak tablolandırmada sadece üç unsura odaklanılmıştır: vezin, mevzun ve mana. İlgili tablolandırma dağılımı aşağıdaki örnek üzerinden de görülebilir.

Sıfatı Müşebbeheler		İsm-i Fail ile Sıfatı Müşebbehenin Mübâlağa Sığaları				
Numara	Vezinler	Mevzunlar	Manaları	Vezinler	Mevzunlar	Manaları

²⁷ Terimlerin çeşitlemesi için bkz.: Abdülhâdi el-Fadlî, *Muhtasârü'n-Nahv*, 7 bs. (Cidde: Dârü'ş-Şurûk, 1980-1400), 41-49.

İlgili başlığın son meselesi kitabın muhtevasını oluşturan konuların işlenişinde takip edilen ana iskeletin belirginleştirilmesidir. Müellif tüm konularda önce başlık atmış, ardından bir tablo ile sîğaları ve bunlara dair bilgileri vermiş peşinden gerek duyuluyor ise tanımları sıralamış bunu dikkat çekilmesi gereken nüanslar varsa onlara değinmekle takip etmiş ve son olarak gerekli yerlerde temrinler eklemiştir. Özetle müellif bir konuyu ele alırken şu sıralamayı takip etmiştir: Başlık→sîğalar→ta‘rifler→tenbîhler→temrinler. Bu bağlamda özellikle vurgulanması gereken husus tüm konularda bu sıra istisnasız bir şekilde takip edilmemiştir. Yukarıda özellikle ihtiyaç kaydının düşülmesi bunu verebilmek içindir.

3.3.2. Ta‘rîfât, Tenbîhat ve Termînat

a. Ta‘rîfât

Ali Cevâd eserinde kullanılan kavramları şayet ihtiyaç duyuluyorsa izah etmektedir. Bu bir mübtedi için bir yandan geliştirici diğer yandan ek bilgi durumundadır. Kimi zaman detay gibi görünmesi muhtemel kimi zaman da anlatılmadığında eksikliği onulmaz problemler ortaya koyabilecek tanımlara yer verilmiştir. Müellifin tanım yaptığı hususlar aşağıda zikredilmiştir. Aşağıdaki veriler müellifin tanımlamasına sadık kalınarak ele alınmıştır, kavramlar kalın yazılmıştır.

Tanımlamalar çoğunlukla emsile kavramlarını içermektedir. Asli meselelere ve ibtidaen öğrenilmesi gereken hususlara değinilen ibarelerdir. Kemiyyet, keyfiyyet ve türetme ile manaya yönelik kavramları ele alan müellif kimi zaman kavramın sözlük manasından hareketle bir giriş yapmakta kimi zaman doğrudan vermek istediği manayı sunmaktadır. Genelde aşağıda da görüleceği üzere ıstılahların sözlük ve terim manaları arasında bir irtibat bulunuyorsa bu durumda müellif özellikle sözlük anlamına da işaret etmektedir. Nadir de olsa ilgili terimin Türkçe’de nasıl karşılandığına da değinebilmektedir. Örneğin tasrîf için *Türkçe kelime çekmek demektir* ifadesine yer vermiştir.

İştikâk: Lafzi ve manevi münasebet ile bazı harfler ziyade edilerek bir kelimedden başka kelimeler yapmaktır. Fiili mazi üzerine ziyade kılınan harfler sebebi ile yapılan kelimeler gibi. Fiili maziye (müştak minh مشتق منه) ötekilere (müştak مشتق) derler.

Emsile-i muhtelif: Mâddeleri bir heyetleri başka olan kelimelerdir. Tasrif olunan kelimeler gibi, zira cümlesinin mâdde-i asliyyesi yani yapıldığı harfler (ن-ص-ر) harfleridir.

Tasrîf: Herhangi bir mâddeden mazi, muzârî vesair kelimeleri sıra vâridî okumaktır ki Türkçe kelime çekmek denir.

Kemiyet: Miktar ki burada müfred, tesniye, cemi olmaktadır.

Keyfiyet: Hâl ve şân ki burada müzekker, müennes, ğâib, ğâibe, muhâtab, muhataba, mütekellim olmaktadır.

Emsile: Misaller yani örnekler demektir.

Sîğa: Şekilden şekile kalıptan kalıba giren kelimelere tabir olunur.

Fiil: Luğatta iş demekse de burada üç zamandan birine delalet eden kelimedir.

Fiili mâzî: Geçmiş zamanda bir işin olduğunu bildiren kelimedir.

Ma'lûm: Lugatça bilinen şeydir.

Fiili ma'lûm: Faili bilinen ve fiili mechûl faili bilinmeyen fiil demektir.

Müfred: Yalnız ve bir, tesniye iki cemi ikiden ziyade demektir.

Müzekker: Erkek, müennes dişi ve dişi hükmünde olanlardır.

Ğâib, ğâibe: Kendinden bahsedilen erkek, dişi; **muhâtab muhataba:** Kendine söz söylenen erkek, dişi; **mütekellim:** söyleyen erkek ya dişidir.

Muzârî': Lugatta benzeyen demektir. **Fiili muzârî':** Mâzî üzerine ziyade olmak şartı ile evvelinde (أَئِين) harflerinden biri bulunan – kelimedir.

Bu gibi muzârî'lerin (sâlim fiilerin) meçhullerinde mudâra'at harfi ötre, aynü'l-fi'li daima üstündür.

Cahd: İnkâr, **mutlak:** bir şeyle mukayyed değil demektir. **Cahdi mutlak:** Devam ve ademi devamına bakılmayarak işin zamanı mazide bulunmadığını beyan eder.

Cahd: m. (daha önce geçti) **müsteğrak:** kaplanmış. **Cahdi müsteğrak:** Zamanı mâzînin cemisinden işin olmadığını bildirir.

Nefy: Gidermek. **Nefy-i hâl:** Zamanı hâlde olmadığını bildirir. Muzârînin evveline – لما- gelmekle **cahd-i müsteğrak**, -ما- getirilmekle **nefy-i hâl** hâsıl olur.

Nefy: m. **İstikbâl:** Gelecek zaman. **Te'kîd:** Kuvvetleştirmek. Gelecek zamanda işin olmayacağını **nefy-i istikbâl**, asla olmayacağını **te'kîd-i nefy-i istikbâl** bildirir.

Muzârinin evveline -لا- getirilmekle **nefy-i istikbâl**, -لن- getirilince **te'kîd-i nefy-i istikbâl** hâsıl olur.

Emir: Buyurmak manasındadır. **Emr-i ğâib:** Faili ğâibden bir işin olması kendisi ile talep olunan kelimedir. Emri Ğâib muzârinin evveline bir (lâmı meksûra getirilmekle) hâsıl olur.

Nehy: Men' demektir. **Nehy-i ğâib:** Faili ğâibden bir işin olmaması kendisi ile talep olunan kelimedir. **Nehy-i ğâib:** Fiili muzârinin evveline bir lâ-i nâhiye getirilmekle olur.

Emr-i Hâzır: Faili hazırda işin olması talep olunan kelimedir. Bu gibi emri hâzırların ma'lûmları muzârinin mudâra'at harfini hemzei vasla tebdil ve âhiri sakın kılınarak aynü'l-fi'l mazmûm olanlarda hemze mazmûm aynü'l-fi'l meksûr ve meftûh olanlarda meksûr edilmekle olur. (انصر)dan (ينصر) (اضرب)den (يعلم) olduğu gibi. Emri hâzırın meçhulü: Muzârinin meçhulünün muhâtab ve mütekellimlerine (lâm-ı emrin) getirilmesi ile olur.

Nehy-i Hâzır Ma'lûm: Faili hazırda işin terkini talebe mahsus kelimedir. Bu sîğa muzâri ma'lûmun muhâtablarının evvellerine bir (lâ-i nâhiye) getirilmekle olur. **Nehy-i Hâzır Meçhul:** Muzâri meçhulün muhâtab ve mütekellim sîğalarının evvellerine (lâ-i nâhiye) getirilmesi ile olur.

Fi'li Teaccübler, teaccübü yani şaşmayı ifade ederler. Renk, aybı zâhirî, kesret manası ifade etmeyen üç harfli mazilerden fi'li te'accüb yapılmak kıyasidir. Fakat bunların ğayrısından matlup olunan fiilin masdarından evvel - şiddet yahut kesret – beyan eder bir kelime getirilmekle de hâsıl olur.

İsm-i Fail: Hudûs manasına olan masdarın manası kendi ile kaim olan zata delalet eden kelimedir.

İsm-i Mef'ûl: Fiil kendi üzerine vaki olan kelimelerdir. **Mübâlağa-i ism-i fail:** Bulduğu zatta manasının kuvvet ve şiddet üzerinde olduğunu bildirir.

İsm-i Tafdîl: Elvân ve uyûbun ğayrı manası ziyade ve noksanı kâbil hudûs manasından ziyade alelğayr için sülâsîden bina kılınan kelimedir. **Mastar gayr-i mîmî:** Zâtta olan hadese yani işe delalet eden kelimedir.

Âhirlerinde ta olmayan sülâsî mastarların âhirlerine birer (تا) ziyade kılınıp evvelleri meftûh kılmakla -kemiyete delalet için- **binâ-i marra**, evvelleri meksûr edilmekle -

keyfiyete delalet için- **binâ-i nev'** yapılır. *خدمة, رحمة, تجربة, استفادة* gibi. **İsmi âlet:** Müştak olduğu fiilin manasının husûlüne vasıta olan kelimedir. İsmi âlet müteaddîlerden müştak olur. Bunun semâî olarak daha iki vezni vardır ki *مشرية, مفتاح* vezinlerinden de olur birinci (anahtar) ikinci (su içecek şey) yani bardak demektir

İsm-i Tasgîr: Zıttını tevehhüm halinde taklîl, tahkir, tazim gibi mana ifadesi için - isimlerden, sıfatlardan, mastarlardan- evvelki harf madmûm, ikinci meksûr kılınarak ikinci harften sonra bir yâyı sâkine ziyadesi ile yapılır.

İsmi Mensûb: Bir şeyin hâl veya mahallini bildirmek için kelimenin âhirine bir yâyı müşedded ilhâk ve bu yânın mâkabli meksûr kılınmakla olur.

b.Tenbihât

Tanımlamalarda değinilmeyen daha ince detaylar yahut ilerisi için referans olabilecek mesleler veyahut da seviye itibarı ile doğrudan mübtedî için öğrenilmesi elzem olmayan konulara dair içeriklerin işlendiği bir bölümdür. Aşağıda eserde yer alan tenbihler çıkartılmıştır. İlgili tenbihlerin kendi içindeki seyri ve takibi yapılabilmesi için müellifin ifadelerine müdahalede bulunulmamıştır.

(1) *شكر، يشكر، شكراً... ش ك ر* harfleri konarak *ش ك ر* (ش ك ر) mâtde-i asliyyesi yerine (ن-ص-ر) (1) *كتب، يكتب، كتباً... ك ت ب* harfleri konarak (ك-ت-ب) (2) Bu masdarlar yalnız *دَعْوَى، كُدْرَةٌ، نَسْدَةٌ، رَحْمَةٌ، شُعْلٌ، فِسْقٌ، نَصْرٌ، صِرَافٌ، ذَهَابٌ، سَرَقَةٌ، غَلْبَةٌ، هُدَى، صِعْرٌ، حَنْقٌ، طَلَبٌ، نَزْوَانٌ، غُفْرَانٌ، جِرْمَانٌ، لُؤْيَانٌ، لَيَانٌ، بُشْرَى، ذِكْرَى، مَحْمَدَةٌ، مَسْعَاءَةٌ، مَرْجَعٌ، مَدْحَلٌ، سُهُوبَةٌ، وَجِيفٌ، قَبُولٌ، دُخُولٌ، دِرَايَةٌ، ذَهَادَةٌ، سُؤَالٌ* gibi olmayıp meşhur olan otuz iki türlü olur.

(1) Sıfat ve masdarlar isimden ma'dûddur (kabul edilir). (2) Emsile-i muhtelifelafzen yirmi dört ise de yirmi birinci kelimenin manası üç olduğundan emsile-i muhtelifenin adedi yirmi yedidir. (3) Ziyade harflerin mahallerine ve kelimelerdeki amel ve tesirlerine dikkat. (4) Tâ-i kerdler yani he üzerinde bulunan tâlar Türkçe aralarında bulunan kelimelerde yazılmayacak.

(1) *فعل-* kelimesinin *ف-* sınıfının bulunduğu mahalle her kelime de (fâü'l-fi'l) ve *-ع-* sınıfının bulunduğu yere (aynü'l-fi'l) ve *-ل-* sınıfının yerine dahi (lâmü'l-fi'l) denir. (2) Mâzi-i ma'lûmun aynü'l-fi'li meksûr ve mazmûm dahi olur – *علم ve حسن* gibi. (3) Mazi-i mechûlün daima faü'l-fi'li –ötre- aynü'l-fi'li esra olur. Fakat çok harfliler müstesnadır. (4) Bazı fiillerinin ma'lûmları bazılarının da mechûlü olmadığı gibi bazı mâddelerin de fiili maziden başka sîğası yoktur. (5) Fiillerin müfred gâibinin ahirlerindeki ziyadeler faillerini gösterir.

(1) Bu (أنتين) harflerine mudâra‘at harfi derler. (2) Bu gibi muzâri‘ ma‘lûmlarda mudâra‘at harfi üstün – aynü’l-fi‘l – üstün, esre, ötre olur. (3) Muzârieler hem zamanı hâle hem zamanı istikbâle delalet ederse de evveline – lâm-ı meftûha - gelirse hâle, (سوف, سوف) getirilirse istikbâle delalet eder. (4) Muzârinin iki müfredi üç tesniyesi şeklen müttehid olduğundan muzârieler şeklen on iki sîğa olur. (5) Ziyade harflerin sağında olanları evvele solundakileri ahire ilave ederler.

Mudâra‘at harfi malumlarında dahi ötre olan muzâri‘ler bulunduğu cüz-i sâniide öğrenilecektir.

Cahdi mutlak ma‘lûm ve meçhulü fiili muzârinin evveline bir (لم) getirmekle hasıl olur. (2) لم harfi ahirinde vâv, yâ olmayan müfredler ile mütekellimlerin ahirlerini sakın okutmakla, ahirlerinde vâv yâ olan kelimelerden vâv ile yâyı ve cemi müenneslerin ğayrısından nûnları düşürmekle lafzen tesir eylediği misali (gibi) muzâri‘ manasını maziye tebdil ile de manen tesir eder. (3) Hurûfu zâide لم kelimesinin lafzen tesirine göre gösterilmiştir. (4) Bu fiilin meçhulü tıpkı muzârinin meçhulü gibidir.

(1) لمانın lafızda tesiri tıpkı لم- gibi ise de manada hadesin cemi zamanda yani (hiç) olmadığını bildirir. (2) مانın lafzen tesiri yoksa da fiilin manasının zamanı halde olmadığını beyan gibi manen tesiri vardır. (3) Bunların müfred müzekkerlerinin manasından diğerlerinin manaları tafsilen ve ma‘lûmlarından meçhulleri tamamen anlaşılır.

(1) لا- (ما) gibi lafızda hiç tesir etmez fakat fiilin manasının istikbâlde olmayacağını beyan ile manen tesir eder. (2) لن- kelimesi müfredler ile nefsi mütekellimlerin âhirlerini üstün okutturmak, cemi müenneslerden başka fiillerin nûnunlarını düşürmek gibi lafzen, fiilin manasını gelecek zamanda asla olmayacağını beyan gibi manen tesir eder. (3) Bunların dahi müfredlerinin manasından sairleri ve ma‘lûmlarından meçhulleri anlaşılır.

(1) lâmi emir لما ve لم- gibi lafzen tesir eder, manen de muzârinin manasını inşâiyyete tahvil ile istikbâle tahsis eder. (2) Lâmi emr (ثم-ف-و) harflerinden sonra sakın olarak okunur. (3) Emir ve nehyin ğâib ve hâdirinin ma‘lûmundan nefsi mütekellim gelmek ihtilâflıdır. Getirilirse fiili iltizâmi manasındadır.

Lâi nâhiye lâmi emr gibi muzâride lafzen ve manen tesir eder.

Lâmi emr burada dahi emri ğâibtteki gibi tesir eder.

Lâi nâhiye lafzen ve manen lâmi emr gibi tesir eder.

(1) Fi'li teaccüblerin kendileri değil âhirleirndeki zamirler tasrif olunarak emsilei muttarideleri hâsıl olur. (2) Bunların meçhulleri yoktur. (3) Fi'li teaccüblerdeki zamirler mahalline ismi zâhir de gelir. (4) Fi'li teaccüblerin zamanı istimrâfidir.

(1) Fi'li teaccübi evvel failin fiile akdâmının fi'li te'accübi sâni fiilin fâilden sudûrunun şâyânı teaccüb olduğunu iş'âr eder. (2) Sâni'deki te'accüb evvelkinden ziyadedir.

(1) İsmi failin diğer vezin üzere gelenleri vardır. (2) Mazisi üç harften ziyade olan kelimelerden cemi mükesserler gelmez. (3) Cemi müzekker sâlim akıl sahibi müzekkerlere, Cemi müennes sâlim akıl sahibi olan müennesler ile akıl sahibi olmayan isimlere mahsustur. (4) İsmi fail ile sâir sıfatların cemi müzekkerlerinde cemi müzekker alameti olan -ون- yerine -ين- ve tesniyelerindeki -ان- mahalline (ئِنْ) dahi getirilir. شاکرین, شاکران, شاکرین, شاکرون gibi.

(1) İsmi mef'ûl her mâddeden gelmez ve sülâsînin ğayrı kelimelerden ismi fail de ismi mef'ûl de başka vezinde gelir. (2) Sülâsîden (صبور رحيم) gibi ve isimlerden يواب, خباز, خباز, يواب gibi mübâlağa vesinleri vardır. İsimlerden yapılan son üç kelime gibiler nisbet manasındadır. (3) Sıfâtü'l-hey'enin ğayrısında mübâlağayı kuvvetlendirmek için müzekkerlerde bir (ها) ziyade kılınır علامة, فهامة gibi.

(1) Elvân ve uyûba delalet eden mâddeleri ile sülâsînin ğayrısından ismi tafdil yapılmak için masdarlarından evvel za'f ve killet kesret ve şiddet gibi manaları ifade eden kelimeler getirilir. أشد حمرة, أكثر احتراماً, أشد حمرة gibi. (2) Elvândan şâz olarak ismi tafdil kullanıldığı vardır. أبيض من الثلج gibi. (3) Basra uleması mastar ğayrı mîmîyi (müştak minh) itibar etmişlerdir. Sülâsînin meşhur olan mastarları yukarıda görüldüğü vechile otuz iki vezin üzeredir.

Âhirleri tâlî sülâsî, ğayri sülâsî -masdarlar ile ahirlerine ta ilavesi ile binâi merra ve binâi nev' yapılan - mâ fevka's-sülâsî- masdarlarının ahirlerine binâi merrada -واحدة- ve binâi nev'de ya شديدة يا حسنة gibi bir kelime getirilir. (2) Sülâsî masdarlarındaki zaid harfler binâi merra ve binâi nev'de hazf olunurlar. قعود, جلوس masdarlarında جلسة قعدة olduğu gibi. (3) Sülâsînin ğayrından yapılan binâi merra ve binâi nev' bir vezin üzere gelirler. (4) Masdar mîmî yerine göre aynü'l-fi'linin kesri ile de olur مولد, مرجع misli nadiren aynü'l-fi'lin dammı dahi vardır مكرم gibi. Masdar mîmî, ismi zaman, ismi mekan ekseriya bir vezin üzere gelirse de manasına göre hangisinin olduğu anlaşılır.

c.Temrînât

Bu bölüm hemen her konuda karşılaşılan bir içerik değildir. Ancak özellikle belirtilmesi gereken husus ilgili temrinler muzârî'lerde de açıkça görüldüğü üzere kimi zaman işlenmemiş hatta ilgili seviyede öğrenilmesi muhtemel olmayan muhteva ile karşılaşılabilir. Temrinler bazen türetim yaptırırken kimi zaman çekim kimi zaman da sîğanın açıklanmasına dayanmaktadır.

Temrinler ön söz kısmında ele alındığı üzere hocanın örnek çözdürmesi, ev ödevlerinin yazılı olarak yapılması, sınıfta münferit yahut toplu halde çekimlerin yapılması, belli bir seviyeye ulaşan öğrencinin tahtada hoca eşliğinde konuyu müzakere ve uygulama yapması gibi esaslara ve belli bir sırlamaya tabidir. Ancak burada en önemli husus temrinlerdeki ezber, yazı, meleke kazanılması ile hoca nezaretinde tahtada uygulama esaslarının işletilmesinin de ötesinde şudur: eğitimci tarafından kontrol ve tashihi gerçekleştirilmesidir.

SONUÇ

Sarf-ı Arabî Muallimi isimli eserin Türkiye Türkçesine aktarımı ve kitabın incelenmesini konu edinen bu tez çalışması, ilgili eserin sarf öğretilirken kişinin anadilinden istifade edilmesine dayalı bir kurguya sahip olmasından hareketle belirlenmiştir. İlgili eser Türkiye Türkçesine kazandırılmıştır. Ayrıca bu çalışma mevzu bahis telifin içeriğini incelemeyi de konu etmiştir.

Bu bağlamda müellifinin eserin nasıl kullanılması gerektiğine dair çeşitli bilgileri zikrettiği ön söz kısmı da dahil olmak üzere içerikte alana katkı sadesinde farklılık ve yeniliklerin olduğu görülmektedir.

Eserin, ön sözü ve genel girişi açısından eğitim esnasında nelere dikkat edilmesi gerektiğinden nasıl ders verileceğine hatta öğrencinin ödevlerini nasıl yapacağına varıncaya kadar detay bilgi ile yönlendirme yapması olumlu karşılanan bir durumdur. Buna akrşın müellifinin kitabı ve içeriğini arz ettiği onaylayan otoritelerin belirsiz kalaması da olumsuz değerlendirilebilecek bir durumdur.

Muhtevasında gerek tablolandırmada gerek içerik geliştirmede özellikle meselelerin ait olduğu üst başlıklarla olan irtibatlarının sağlanabilmesi oldukça başarılı bir yöndür. Ayrıca tarifler, tenbihler ve temrinlerle yapılan eğitici ve öğretici katkılar kimi zaman detay kimi zaman elzem hususların edinimini de sağlayabilecek verilerdir. Ancak kendi döneminde dahi daha ileri düzeyde temrinli eserler varken temrin kısmının bu denli yetersiz olması düşündürücüdür.

Eserin başlığındaki iddiasını yansıtır nitelikte tüm sarfı öğretebilecek bir referans kaynağı olması düşünülmemektedir. Buna rağmen eserin özellikle tablolandırmada satır sütun kesişiminde bilgilendirme ve vurgulamaları gayet düzenli ve başarılıdır. Böylece bilgiler kategorik bir yapıda sunulabilmiştir. İsim ve fiileri ayrı bir bütün olarak değerlendiren müellifin yaklaşımı klasik eserlerdeki muhtevanın yeni bir yaklaşımla sunumunun sağlanması da dikkat çekmektedir. Özellikle fiili te'accüblerin isimlendirilmesinde görüldüğü üzere bazı kavramların kullanımı ön plana çıkmaktadır. Diğer emsile eserlerinden farklı olarak konu dağılımları ve 24 sığanın dışında 5

başlıkta ele aldığı konuları ile kimi zaman ileriye dönük kimi zaman metiniçi atıflarla geliştiriciliği esas almış olması eseri daha da kıymetli yapmaktadır.

Tüm bunlardan hareketle ilgili eserin Türkiye Türkçesine kazandırılması artı bir değer olarak kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed ibn Hişab Ebu'l- Muhammed. *el-Mütercil fi-Şerhi'l-Cümel*, 1 bs. Dımeşk: Mektebetu Emin, 1972-1392.
- Akman Erkılıç, Turan ve Sevcan, Can. "Eğitim Yönetimi Ders Kitaplarının İçerik ve Fiziksel Özellikleri Açısından İncelenmesi", *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 4, (Ekim 2018), 295-307.
- Alper, Ömer Mahir. *Açıklamalı Felsefe Eserleri Bibliyografyası -Arap Harfli Türkçe Basmalar-*, İstanbul: Kitabevi, 2004.
- Bozkurt, Nebi. "Künye". *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/558-559.
- Cârim, Ali ve Emin, Mustafa. *En-Nahvu'l-vâdih fi-kavâidi'l-lügati'l-arabiyye li-Medâris el-Merhaletü'l-Ûlâ*, Kâhire: Dârü'l Meârif, 1983-1403.
- Ceyşî, Muhibbüddin Muhammed b. Yusuf b. Ahmed Nâzır. *Şerhü't-Teshîl el-Müsemma Temhîdü'l-kavâid bi-Şerhi Teshîli'l-fevâid*, Kâhire: Dârü's-Selâm, 2007-1428.
- el-Fadlî, Abdulhâdi. *Muhtasâru'n-Nahv*, 7 bs. Cidde: Dârü'ş-Şurûk, 1980-1400.
- El-Mekkî, Abdullah b. Ahmed el-Fakihi el-Nahvi. *Şerhu'l-Kitabi'l-Hudûd fi'n-Nahv*, Kâhire: Mektebet-u Vehbe, 1988-1408.
- Endelûsî, Ebu'l-Hayyân. *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi şerhi Kitâbi't-Teshîl*, Dımeşk: Dârü'l Kalem, 1998-1419.
- İsen, Mustafa. *Ötelerden Bir Ses*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.
- Lofcalı, Ali Cevâd. *Sarf-ı Arabî Muallimi*, C.1, Dârülhilâfetalıyye: Matbaa-i Âmire, 1312.
- Muhammed Muhyiddîn, Abdulhamîd. *Durûsü't-Tasrîf*, Beyrut: Dârü'n - Numûzeciyye, 1995-1416.
- Süheylî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *Netâicu'l-fıkr fi'n-Nahv*, Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1992-1412.
- Uralgiray, Yusuf. *Arabça İlk ve İleri Dilbilgisi*, 1bs. Riyad: Tebliğ, 1986.

Yusuf el-Hammâdi, Muhammed Şefik Atâ'î, Muhammed Muhammed Şenâvî. *el-Kavâidu'l-esasiyye fi'n-Nahvi ve's-sarf li-tullâbi'l-merhaleti's-sâneviyye*, 1 bs. Kâhire: el-Hey'etü'l âmme, 1994-1995.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Nur ÇEVİK

Üsküdar, İstanbul

EĞİTİM

Yüksek Lisans: İZÜ, Temel İslâm Bilimleri, 202, İstanbul.

Lisans: İstanbul Aydın Üniversitesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Arap Dili ve Eğitimi Anabilim Dalı, 2017.